

Zeman, Tomáš

Nové sídlištní nálezy tzv. zlechovského horizontu na jižní Moravě

In: *Moravskoslezská škola doktorských studií. Seminář 1.* Měřínský, Zdeněk (editor); Klápště, Jan (editor); 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, pp. 154-174

ISBN 9788021047495

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127697>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

NOVÉ SÍDLIŠTNÍ NÁLEZY TZV. ZLECHOVSKÉHO HORIZONTU NA JIŽNÍ MORAVĚ

Tomáš Zeman

Abstrakt:

Od obšírnějšího zpracování sídlištních nálezů tzv. zlechovského horizontu pozdní doby římské uplynulo téměř 20 let a za tu dobu se pramenná základna vlivem rostoucí stavební aktivity zmnožila téměř o třetinu. Polovina dokladů germánského osídlení Moravy této epochy se přitom nachází na jižní Moravě. Přehled nejvýznamnějších lokalit a nálezů posledních let včetně aktualizovaných map osídlení Moravy a kreseb nepublikovaného archeologického materiálu přináší tato studie. I když se jedná převážně o drobné záchranné akce nebo povrchové sběry, přináší dostatek důvodů k podrobnějšímu zkoumání doposud širokého časového horizontu pozdní doby římské a jeho eventuální rozčlenění na více sídelních fází.

Klíčová slova:

jižní Morava – germánská sídliště – pozdní doba římská – stav
výzkumu – nové nezpracované nálezy – mapy osídlení

Abstract:

New Settlement Finds of the Zlechov Horizon in South Moravia
Almost twenty years have passed since any detailed processing of settlement finds of the "Zlechov horizon" from the late Roman Age took place. An intensification of building activity has led to an expansion of the source base by a third for the relevant period. Half of the evidence concerning German settlement in Moravia in this era comes from South Moravia. The study presents an overview of major locations and finds in recent years, including updated maps of Moravian settlement and drawings of hitherto unpublished archaeological material. Although much of it leans upon minor rescue work and surface collecting, the compilation presents sufficient reasons for more detailed exploration of the broad time horizon of the late Roman Age and its possible division into several settlement phases.

Key words:

South Moravia – German settlement – late Roman Age – state of
research – new unprocessed finds – maps of settlements

Po horizontu markomanských válek představuje časový mezník závěru doby římské nejvýraznější a nejpočetnější vrstvu sídlištních nálezů na Moravě (Tejral 1998, 187, Abb. 4). Dlouhou dobu neměl tento horizont jasné chronologické kontury a nebyla příliš známa jeho archeologická výbava. Teprve zásluhou podrobného dlouholetého studia J. Tejrala v 70. a 80. letech 20. století bylo období od konce 3. století do počátku 5. století detailněji definováno a rozděleno do chronologických stupňů C2 a C3/D1 doby římské. Základem k tomuto členění byl rozbor moravských hrobových nálezů, který nastínil vývoj a konec pohřbívání na germánských žárových pohřebištích (Tejral 1975). Uceleně (tedy včetně sídlištního materiálu) se J. Tejral (1982) pokusil zpracovat dosavadní stav výzkumu o pozdní době římské v úvodních kapitolách své monografie Morava na sklonku antiky, která je jinak

věnována především doposud nezpracované starší etapě stěhování národů. Podrobněji se k sídlištnímu materiálu pozdní doby římské vrátil o 3 roky později a jeho studie dodnes představuje východisko bádání o tomto problému, který byl konfrontován s vývojem římských provincií v Podunají a východoevropských oblastí majících zásadní vliv na události ve středoevropském barbariku (Tejral 1985). Následně J. Tejral (1989) nazval sídlištní horizont přelomu doby římské a stěhování národů na Moravě podle největší archeologicky prozkoumané lokality tzv. zlechovským typem. V průběhu 90. let potom tuto problematiku dále prohluboval a doplňoval o nové objevy uskutečněné v souvislosti s rostoucí porevoluční stavební aktivitou (Tejral 1990; 1998; 1999). Ostatní badatelé se období pozdní doby římské věnovali pouze v souvislosti se zpracováním svých terénních výzkumů (např. Hrubý 1967; Staňa 1970; Trnáčková 1960) nebo při rozboru vybraných problémů (Peškař 1988, 110–130).

Podle výše nastíněného přehledu je v současné době pozdní doba římská pojímána v širokém časovém rozpětí. Toto je dobře patrné nejednotností v odborné literatuře. Veškeré nálezy datovatelné do 4. století jsou automaticky přiřazeny do pozdní doby římské (zejména pokud se v nálezovém kontextu objeví šedá, na kruhu točená tzv. jirřikovická keramika). Přitom pozdní doba římská je reprezentována specifickou skupinou sídlišť tzv. zlechovského horizontu, tedy stupněm C3/D1 (v absolutních datech mezi léty 330–400/410), zatímco tzv. jirřikovická keramika se objevuje již od konce 3. století, tedy od stupně C2, respektive někde již od stupně C1b. Problémem je skutečnost, že doposud není obsahově vymezen chronologický stupeň C2, jakožto mladší úsek mladší doby, stejně jako zatím není možné vypracovat detailnější chronologii germánské na kruhu točené keramiky. Určité pokusy identifikace stupně C2 proběhly v poslední době například na jihozápadním Slovensku, kde byly některé nálezové celky datovány do konce 3. století na základě přítomnosti římských mincí (např. Elsček 2005; Varsík 2005). Keramická náplň těchto objektů je přitom natolik průběžná, že bez jejich přítomnosti by byla jejich chronologie delší. Část keramického nádobí totiž byla vyrobena již ve stupni C1 a nejmladší kusy se tvarově shodují s inventářem sídlišť zlechovského horizontu. Vzhledem k tomu, že tyto exempláře ještě nedosahují svojí úpravou takové hrubosti jako v pozdněřímských celcích a římské ražby a drobná kovová industrie (převážně spóny) mají těžišťe výšky do poloviny 4. století, můžeme takové nálezové celky klást ještě do mladší fáze mladší doby římské, tedy do „nejasného“ stupně C2. Ve většině případů však takové štěstí nemáme, protože nálezové celky mladší a pozdní doby římské jsou natolik chudě vybaveny, že obsahují pouze keramiku. Z toho potom vyplývá nejednoznačnost datování.

Cílem tohoto příspěvku je upozornit na vzrůstající počet identifikovaných sídlišť z pozdní doby římské v posledních 25 letech. Vliv na to má především rychle rostoucí stavební aktivita po roce

1989, která vyvolala realizaci mnoha drobných i větších záchranných archeologických výzkumů. Oproti stavu z poloviny 80. let se dá říci, že odhadem máme v současnosti k dispozici asi o 30 % více lokalit. Novými lokalitami je ovšem nutno rozumět nejen nově archeologicky prozkoumaná sídliště, ale také „nově“ identifikovaný pozdněřímský materiál z již dříve vykopaných náleзовých celků nebo povrchových sběrů, který byl v depozitářích muzeí v řadě případů uložen bez bližšího určení pouze pod označením „doba římská“. Problémem některých již dříve publikovaných lokalit byla neúplnost jejich zveřejnění, často formou krátké informativní zprávy bez vyobrazení archeologického materiálu, proto jsem je rovněž zařadil do tohoto příspěvku.

ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY POSLEDNÍCH 25 LET

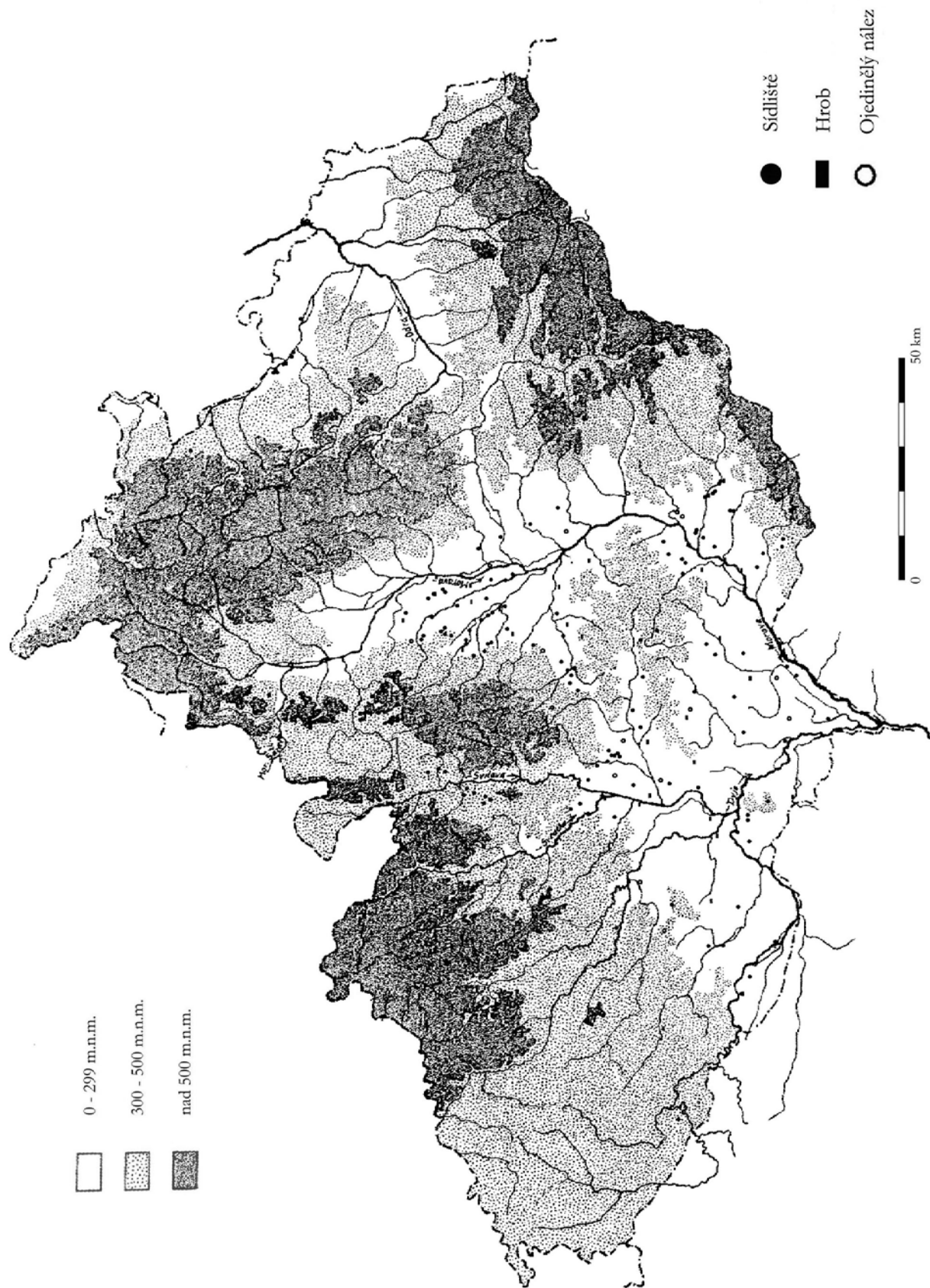
Nejvíce lokalit bylo v poslední době prozkoumáno v okolí Olomouce a Prostějova, na Opavsku a Bruntálsku (lokality dobrodzienské skupiny plynule navazující na osídlení na polské straně) a na jižní Moravě (obr. 1–2). Nejvýznamnějšími objevy na jižní Moravě bylo odkrytí částí několika pozdněřímských osad, a to zejména v Brně a jeho okolí. V Brně-Ivanovicích byl v letech 2003–2004 při budování infrastruktury pro novou ulici rodinných domků odkryt výsek silně rozptýleného sídliště nacházejícího se ve vzdálenosti 100 až 200 m od toku bezjmeného potoka. Celkem bylo prozkoumáno 25 sídlištních objektů, z nichž nejvýznamnější je pravoúhlá chata s klasickou křivou konstrukcí (kontext 505). Z její výplně bylo kromě domácí hrubé keramiky získáno také několik zlomků pozdní provinciální keramiky (Parma 2004). Zajímavostí je skutečnost, že níže po svahu se v rámci sídliště nachází převážně rozsáhlé nepravidelné hliníky s minimem nálezů (Přichystal 2005). V Podolí bylo při stavbě protipovodňové nádrže v roce 2005 prozkoumáno několik sídlištních jam a chata s křivou konstrukcí, která obsahovala ucelený soubor hrubé v ruce dělané keramiky i jiříkovické keramiky a železnou sponu s hrotitou nožkou (Kos 2006) – obr. 14: 2. Závažná zjištění byla dosažena také při budování komplexu International Business Centra na ul. Příkop v Brně-Zábrdovicích v roce 1994 (Geislerová – Vitula 1995). Záchranným výzkumem se podařilo kromě jiných odkryt také část sídlištního objektu (obr. 3: 1–8) a v profilech stavební jámy také 7 kulturních vrstev z pozdní doby římské. Paleobotanický rozbor jedné z nich (k. 189) přitom přinesl doklad osetí vinné révy. Nalezený archeologický materiál je značně zlomkovitý a kromě převažující hrubé v ruce dělané keramiky a velkých úlomků mazanice obsahoval také na kruhu točenou jiříkovickou keramiku (obr. 3: 9–19). Ověřena byla situace na hradištku v Brně-Obřanech. Starší zjištění F. Adámka, který zde na podzim roku 1938 vykopal jednu sídlištní jámu z pozdní doby římské s dětskými skelety (Jahn 1942; Tejral 1999, Abb. 44) potvrdil záchranný archeologický výzkum při hloubení plynovodního vedení v roce 1981 (Čižmář 2002; Čižmář – Geisler – Rakovský – Svoboda 1983). V jeho rámci byly objeveny kromě jiných také 2 sídlištní objekty původního halštatského a laténské stáří, které byly podle autorů výzkumu znovu použity koncem doby římské. Jedná se o zahluobenou obdélníkovitou chatu (obj. 169) o rozměrech 480x400 cm orientovanou delší osou ve směru V–Z se 6 křivými jamkami (ve středu kratších stran, ve třetinách delších stran a jedna v jihozápadním rohu). Stěny chaty se pozvolna svažovaly k rovnému dnu v hloubce

80 cm. Tmavý zásyp obsahoval hrubou v ruce dělanou keramiku i na kruhu točené jiříkovické zboží, dva bronzové předměty, železný nůž, zlomek skleněného poháru, mazanici a zlomek žernovu (obr. 4: 1–11). Podle popsaného inventáře lze tuto chatu bez problémů zařadit na přelom 4. a 5. století, zatímco druhý objekt (č. 157) – oválnou sídlištní jámu, není možné jednoznačně datovat, protože obsahovala pouze drobný nevýrazný keramický materiál. Starší pravěké osídlení hradištko se výrazně odrazilo ve výplni obou objektů, které byly hustě promíchány halštatskými a laténskými nálezy. Naopak přežívání hradištko na počátku doby stěhování národů bylo doloženo také několika fragmenty římskoprovinciální glazované keramiky i zlomky jiříkovické keramiky ve splachové vrstvě příkopu I za severovýchodním opevněním (obr. 4: 12–16).¹

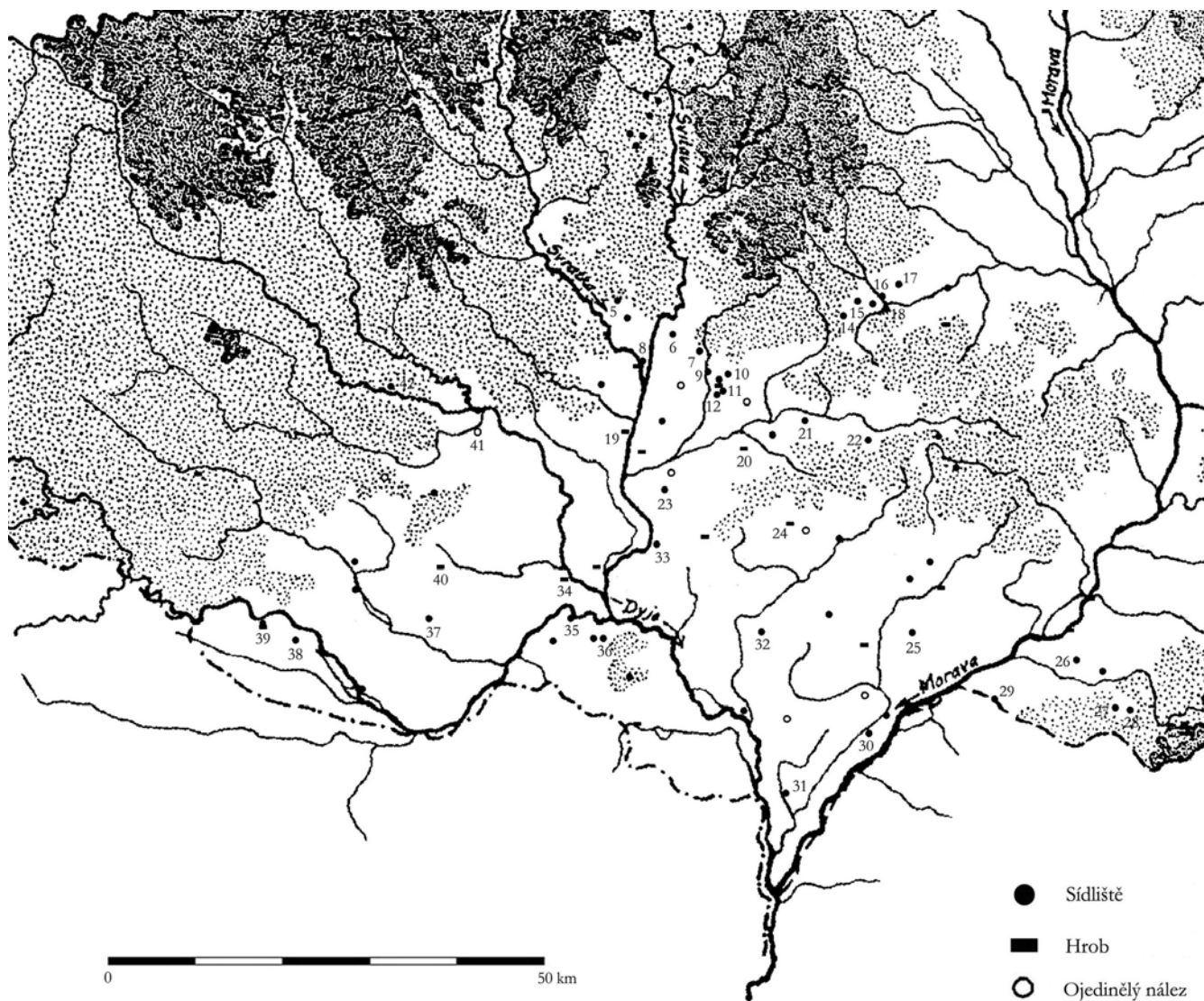
Také na Vyškovsku je díky novým výzkumům doloženo již poměrně husté osídlení z pozdní doby římské. V roce 2005 při stavbě nové haly v průmyslové zóně na Legerním poli ve Vyškově bylo na polykulturním sídlišti prozkoumáno také několik objektů z pozdní doby římské datovaných zejména hrubou v ruce dělanou keramikou s plasticky zvlněnými okraji (Mikulková 2006, 33). Další sídliště bylo zjištěno v severovýchodní části vyškovského katastru v trati „Letní pole“, kde byly v roce 1994 při stavbě plynovodu odkryty 3 sídlištní jámy a 1 chata datovatelná do pozdní doby římské (Šedo 2000, 51–52). Zahluobená chata, která byla prozkoumána pouze do třetiny své délky (rozměry 480x130 cm), představuje typ se třemi křivými jamkami na kratších stranách, nastupující na přelomu doby římské a stěhování národů. Kromě keramiky, mazanice a zvířecích kostí bylo v jednom z objektů nalezeno také železné kopí (Vitula 1995). Významnou vodotečí podél níž byla budována germánská sídliště je také Marchanický potok, obtékající Vyškov z východní strany.² Na mírném návrší na jeho pravém břehu byla na katastru Dědic při výkopu pro odvodňovací kanál v roce 1983 narušena spodní část sídlištní jámy oválného půdorysu s kolmými stěnami a rovným dnem – obj. 1/83 (Šedo 1985, 99). V její tmavé výplni se nacházelo množství střepů hrubé v ruce dělané keramiky promíšené se zdobenými střepky starší doby římské, dva pískovcové brousky, mazanice a zvířecí kosti (obr. 5). Asi 2,5 km dál po proudu potoka při soutoku s Hanou (k. ú. Vyškov) objevil O. Šedo (1991, 75–76) při skrývkách pro výstavbu dálnice v roce 1988 další sídliště. Z narušené sídlištní jámy 1/88, která byla z větší části odtěžena, zachránil nízký baňatý hrnec s ven vyhnutým okrajem a hrubě upraveným povrchem, zlomek okraje další nádoby, přeslen, fragment železného nože (?), kousky mazanice s otisky a zvířecí kosti (obr. 6: 1–6). Také západní okraj Vyškova byl intenzivně osídlen v závěru doby římské. Asi 2 km severozápadním směrem od sídliště v trati „Letní pole“ prozkoumal v Drnovicích V. Janák již v roce 1979 při bourání raně novověké usedlosti za areálem ZŠ narušenou mocnou sídlištní vrstvu z pozdní doby římské, charakterizovanou nálezy hrubých v ruce dělaných hrnců esovitě profilace, zdobených prstovými důlky protlačovanými okraji, hlubších misek se zataženým okrajem i kónických misek, na kruhu točenou jiříkovickou keramikou a zlomkem okraje glazovaného mortaria

1 Za možnost publikovat tento materiál děkuji doc. PhDr. M. Čižmářovi, CSc.

2 Za poskytnutí terénní dokumentace a archeologického materiálu k publikování děkuji PhDr. O. Šedovi, Ph.D.

Obr. 1. Osídlení Moravy v pozdní době římské, stupně C2–C3/D1.
 Abb. 1. Besiedelung Mährens in spätrömischer Zeit, Stufe C2–C3/D1.

Obr. 2. Výsek osídlení jižní Moravy v pozdní době římské, stupně C2–C3/D1. Nejdůležitější lokality očíslovány: 1 Sudice, 2 Boskovice, 3 Jabloňany, 4 Bořítov, 5 Brno-Ivanovice, 6 Brno-Obřany, 7 Brno-Líšeň „Staré Zámky“, 8 Brno-Zábrdovice, 9 Podolí, 10 Tvarožná, 11 Jiřkovice, 12 Šlapanice, 13 Rychtářov, 14 Drnovice, 15 Vyškov „Letní pole“, 16 Dědice u Vyškova, 17 Pustiměř, 18 Vyškov-Marchanice, 19 Modřice, 20 Šaratice, 21 Slavkov, 22 Vícemilice, 23 Blučina, 24 Velké Hostěrádky, 25 Dubňany, 26 Kozojídky, 27 Hrubá Vrbka „Klínky“, 28 Hrubá Vrbka „Za Bařinou“, 29 Sudoměřice, 30 Mikulčice, 31 Lanžhot, 32 Bořetice, 33 Velké Němčice, 34 Pohořelice, 35 Pasohlávky, 36 Mušov „Na pískách“, 37 Mackovice, 38 Dobšice, 39 Znojmo-Hradiště, 40 Miroslav, 41 Ivančice, 42 Mohelno.

Abb. 2. Ausschnitt der Besiedelung Südmährens in spätrömischer Zeit, Stufe C2–C3/D1. Die wichtigsten nummerierten Fundstätten: 1 Sudice, 2 Boskovice, 3 Jabloňany, 4 Bořítov, 5 Brno-Ivanovice, 6 Brno-Obřany, 7 Brno-Líšeň „Staré Zámky“, 8 Brno-Zábrdovice, 9 Podolí, 10 Tvarožná, 11 Jiřkovice, 12 Šlapanice, 13 Rychtářov, 14 Drnovice, 15 Vyškov „Letní pole“ (Sommerfeld), 16 Dědice bei Vyškov, 17 Pustiměř, 18 Vyškov-Marchanice, 19 Modřice, 20 Šaratice, 21 Slavkov, 22 Vícemilice, 23 Blučina, 24 Velké Hostěrádky, 25 Dubňany, 26 Kozojídky, 27 Hrubá Vrbka „Klínky“, 28 Hrubá Vrbka „Za Bařinou“, 29 Sudoměřice, 30 Mikulčice, 31 Lanžhot, 32 Bořetice, 33 Velké Němčice, 34 Pohořelice, 35 Pasohlávky, 36 Mušov „Na pískách“, 37 Mackovice, 38 Dobšice, 39 Znojmo-Hradiště, 40 Miroslav, 41 Ivančice, 42 Mohelno.

(obr. 7). Znovu byla tato lokalita prozkoumána O. Šedem v roce 1986 v souvislosti s výstavbou sportovního areálu za budovami ZŠ. Kromě kulturní vrstvy obsahující množství mazanice, drobné uhlíky a střepy keramiky byl odkryt také zahlobený objekt oválného půdorysu s vchodovým výklenkem, který obsahoval kusy mazanice, v ruce i na kruhu dělanou keramiku, zlomky mortaria a fragment římskoprovinciální glazované dvojchubé mísovitě nádoby zdobený radélkem (Šedo 1989, 106–107; Tejral 1999, 234, Abb. 25). Osídlení z konce 4. století bylo zjištěno také ve Slavkově u Brna. V roce 1993 zde byl při stavbě výrobního areálu firmy Cutisin prozkoumán rozsáhlý mělký objekt o delší ose 356 cm (obj. 107), v jehož popelovité výplni se v původním uložení vedle sebe nacházelo 15 hliněných závaží a zlomek okraje v ruce dělané keramiky (Horálková 1994; Šedo 2000, 51).

Několik nových dokladů osídlení přinesly záchranné archeologické výzkumy posledních let také ze Znojemska. Na nejvýznamnější lokalitě regionu, na výšinném hradisku ve Znojmě-Hradišti bylo již ve 30. letech 20. století vykopáno 5 zárovňových hrobů a získány nálezy z rozrušených sídlištních vrstev. V 80. letech byl zásluhou B. Klímy na této lokalitě obnoven systematický archeologický výzkum velkomoravského hradiště sv. Hypolita, v jehož rámci se podařilo nalézt také doklady staršího osídlení. Mimo jiných byly také zjištěny minimálně 3 sídlištní objekty z pozdní doby římské. V roce 1986 byla na parcele J. Kučery prozkoumána zahlobená chata s kůlovou konstrukcí a větší sídlištní jáma, z jejichž inventáře pochází fragmenty hrubé v ruce dělané keramiky, jiříkovické na kruhu točené keramiky a drobné železné předměty (Klíma 1989, 53). V letech 1999–2000 byla při stavbě rodinného domu na Křížovické ul. 25 částečně odkryta další zahlobená chata o dochovaných rozměrech 280x250 cm, které obsahovala parohový hřeben a zlomky na kruhu točené jiříkovické keramiky (Klíma – Šašinka – Čermáková 2001, 266). Významným nálezem se jeví také mladořímská osada výrobního a obchodního charakteru s výrazným požárovým horizontem odkrytá v roce 2005 v Dobšicích u Znojma (Čížmář 2006). Podle některých nekeramických nálezů (např. parohový hřeben s trojúhelníkovitou rukojetí typu Thomas II) se zdá, že sídliště přežilo ještě i do pozdní doby římské (Čížmář 2006, 163, obr. 1).

Jednotlivé nové lokality byly zjištěny také v ostatních jihomoravských regionech. Na Hodonínsku bylo při stavbě obchvatu Sudoměřic v letech 2003–2004 vykopáno šest sídlištních objektů v několika různých plochách vytvářejících typ rozptýlené osady (Vlach 2006). Určitým vývojovým momentem na tomto sídlišti jsou typy zastoupených chat od klasické varianty se šestikůlovým schématem přes obydlí bez kůlové konstrukce až po chatu se třemi kůlovými jamkami na kratších stranách. Na základě nálezů keramiky s vlešťovanou výzdobou a exemplářů vyrobených z drsného písčitého materiálu, jaké známe například ze sídliště ve Velkých Němčicích, je možné předpokládat, že toto sídliště přežilo až do poloviny 5. století (Vlach 2006, 47, 50). Na Břeclavsku byla nová lokalita z pozdní doby římské objevena v Bořeticích.³ V roce 2002 byla na severovýchodním okraji obce při výstavbě výrobní haly odkryta mělká oválná sídlištní jáma, která obsahovala téměř celý hrncovitě profilace hrubé v ruce dělané keramiky, který je mírně asymetrický (obr.

6: 7). V okolí Novomlýnských nádrží probíhaly záchranné archeologické výzkumy především v souvislosti s jejich výstavbou koncem 70. a na počátku 80. let. Jedním z příkladů může být zjištěné sídliště z roku 1981 v poloze „Padělky“ v Pasohlávkách, kde při hloubení rýhy zavlažovacího potrubí byla vykopána chata čtvercového půdorysu o rozměrech 296x284 cm se třemi kůlovými jamkami (ve středu protilehlých stran a uprostřed podlahy), kterou její archeologický inventář (v ruce dělaná keramika, železná struska, lebka koně a zvířecí kosti) datuje do pozdní doby římské (Jelínková 1983). Nevýrazná sídlištní vrstva byla zjištěna také v Podivíně při hloubení kanalizace na ulici U mlýna (Kováčik – Veselá – Zůbek 2003).

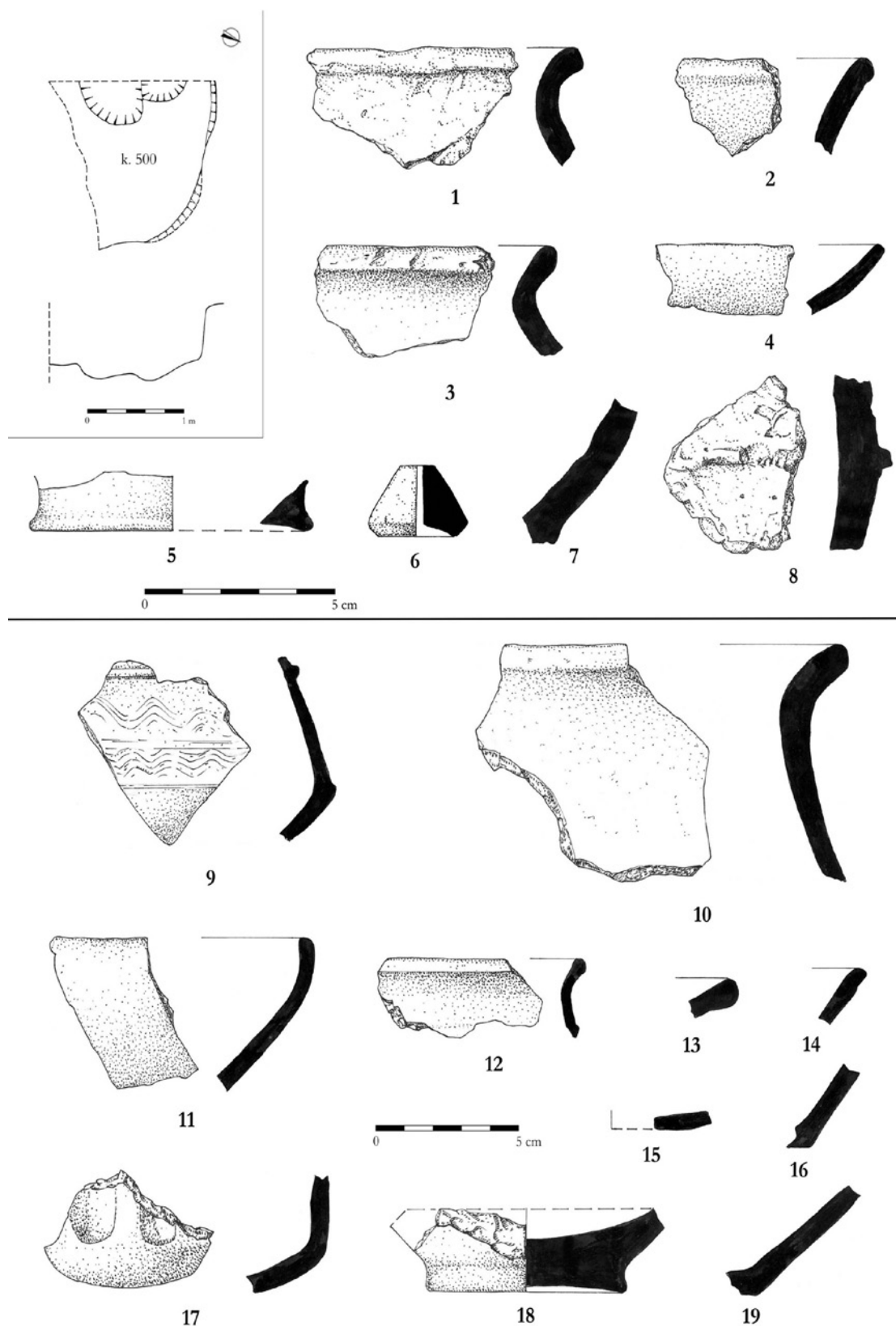
POVRCHOVÁ PROSPEKCE A STARŠÍ NEPUBLIKOVANÉ VÝZKUMY Z DEPOZITÁŘŮ MUZEÍ

Kromě zjištění těchto nových lokalit záchrannými archeologickými výzkumy byla řada lokalit objevena pomocí povrchové prospekce. To platí zejména o Blanensku.⁴ Zásluhou A. Štrofa bylo objeveno nejen sídliště v Bořitově „Mezichlumí“, které je již dlouho známo v odborné literatuře (obr. 8; viz též např. Peškař 1973; Tejral 1999, 222, Abb. 14 ad.), ale celá síť podobných lokalit v jeho okolí, specializujících se zejména na těžbu a zpracování železné rudy. Jedná se o lokality Bořitov „U Lysicka“ (obr. 9:1–4), Boskovice „u školního statku“ (obr. 9:5–7), Knínice u Boskovic „Hájek“ nebo Sebranice „Zadní pole“ (Štrof 1985, 91, 93–95). Do pozdní doby římské přežívá také další významné germánské sídliště regionu ve Skalici nad Svitavou (Hlava 1999, 37, 40). Rozsáhlými systematickými výzkumy bylo v 70. letech potvrzeno významné nadregionální hutnické centrum v Sudicích (Ludíkovský – Souchopová 1981), menší železářské lokality z pozdní doby římské byly identifikovány například v Paměticích (Ludíkovský 1978), Knínicích u Boskovic nebo Drvalovicích (Hlava 1999, 36). Menší záchranný výzkum proběhl také v Jabloňanech při výstavbě budov JZD v letech 1957–1958, který přinesl nálezy na kruhu točené jiříkovické keramiky (Nekvasil 1958, 102). Povrchové sběry A. Štrofa v roce 1977 potvrdily existenci sídliště z mladší a pozdní doby římské i v sousední trati „Čtvrť“ s typickou hrubou v ruce dělanou keramikou, šedou na kruhu točenou keramikou zdobenou hřebenovými vlnicemi, železnou struskou a bronzovou sponou s podvázanou nožkou (obr. 9:8–17). Ještě staršího data je významný záchranný archeologický výzkum H. Freisinga v Lysicích. Proběhl v roce 1940 při stavbě říšské dálnice Vídeň – Vratislav a odkryl polykulturní sídliště. Do pozdní doby římské náleží dva zahlobené objekty, rozsáhlý hliník nepravidelného tvaru a prostá kotlovitá jáma, které obsahovaly typický keramický inventář – hrubou v ruce dělanou keramiku i na kruhu točenou jiříkovickou keramiku, doplněný o velké kusy mazanice a železné strusky.

Na Hodonínsku bylo několik nových sídlišť z pozdní doby římské objeveno díky povrchovým průzkumům M. Hložka. Jde o lokality ve Svatobořicích, Dubňanech a Čejči a také v jižním cípu kroměřížského okresu v Koryčanech. Dvě nová sídliště v Hrubé Vrbce (v polních tratích „Za Bařinou“ a „Klínky“), vzdálená od sebe asi 1,7 km s dlouhou dobou trvání po celou

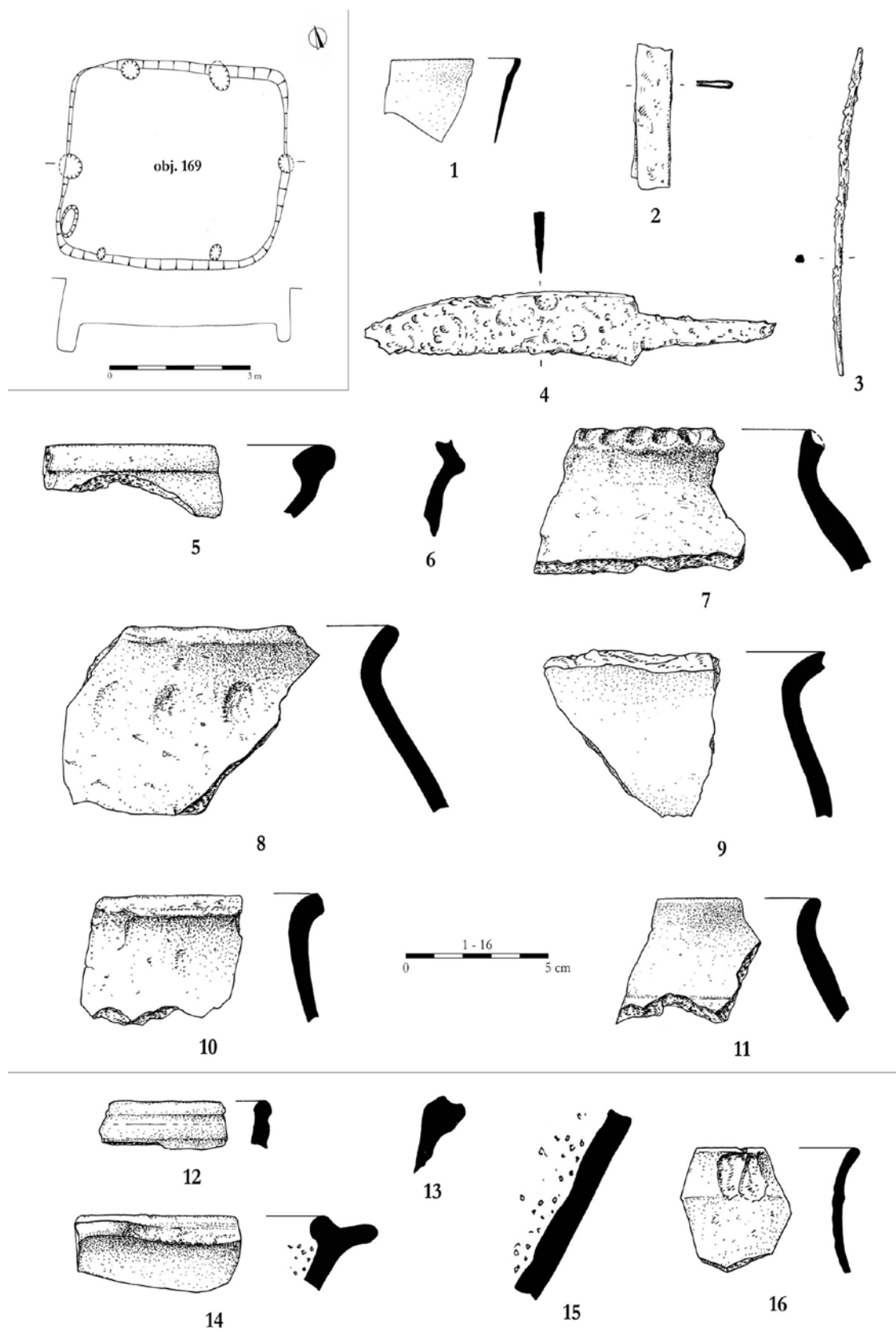
3 Dosud nepublikovaný výzkum PhDr. P. Dvořáka.

4 Za zpřístupnění archeologického materiálu z Blanenska děkuji PhDr. A. Štrofovi a Mgr. L. Šlezingerové.

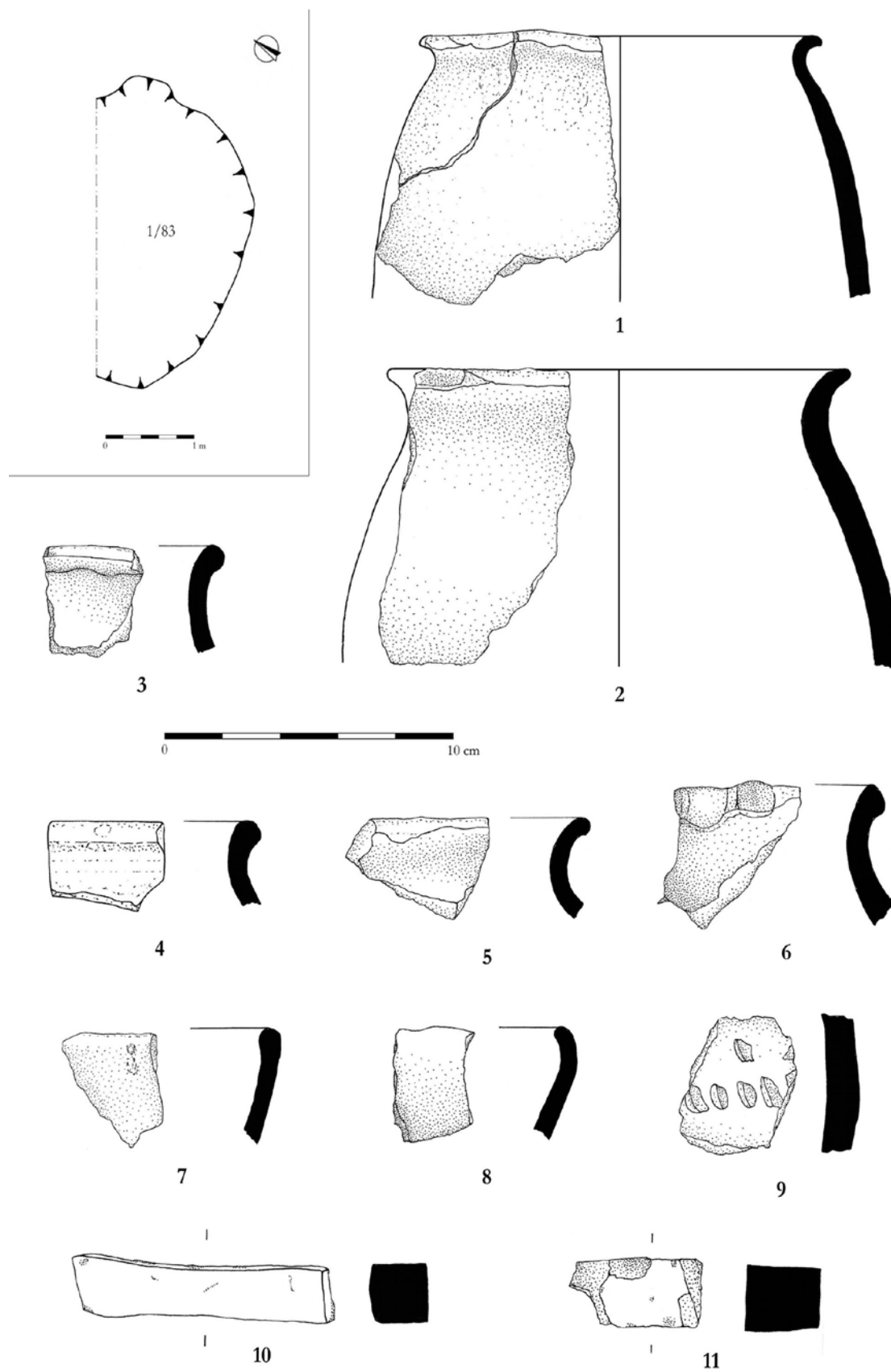

Obr. 3. Brno-Zábrdovice, ul. Příkop. Stavba IBC 1994. 1–8 Objekt 1 (kontext 500), 9–19 kulturní vrstva (kontext 189). 1-7, 9-19 keramika, 8 mazanice. Kresby: L. Dvořáková.

Abb. 3. Brno-Zábrdovice, Příkop-Str.; IBC-Bau 1994. 1–8 Objekt 1 (Kontext 500), 9–19 Kulturschicht (Kontext 189). 1–7, 9–19 Keramik, 8 Lehmewurf. Zeichnungen: L. Dvořáková.

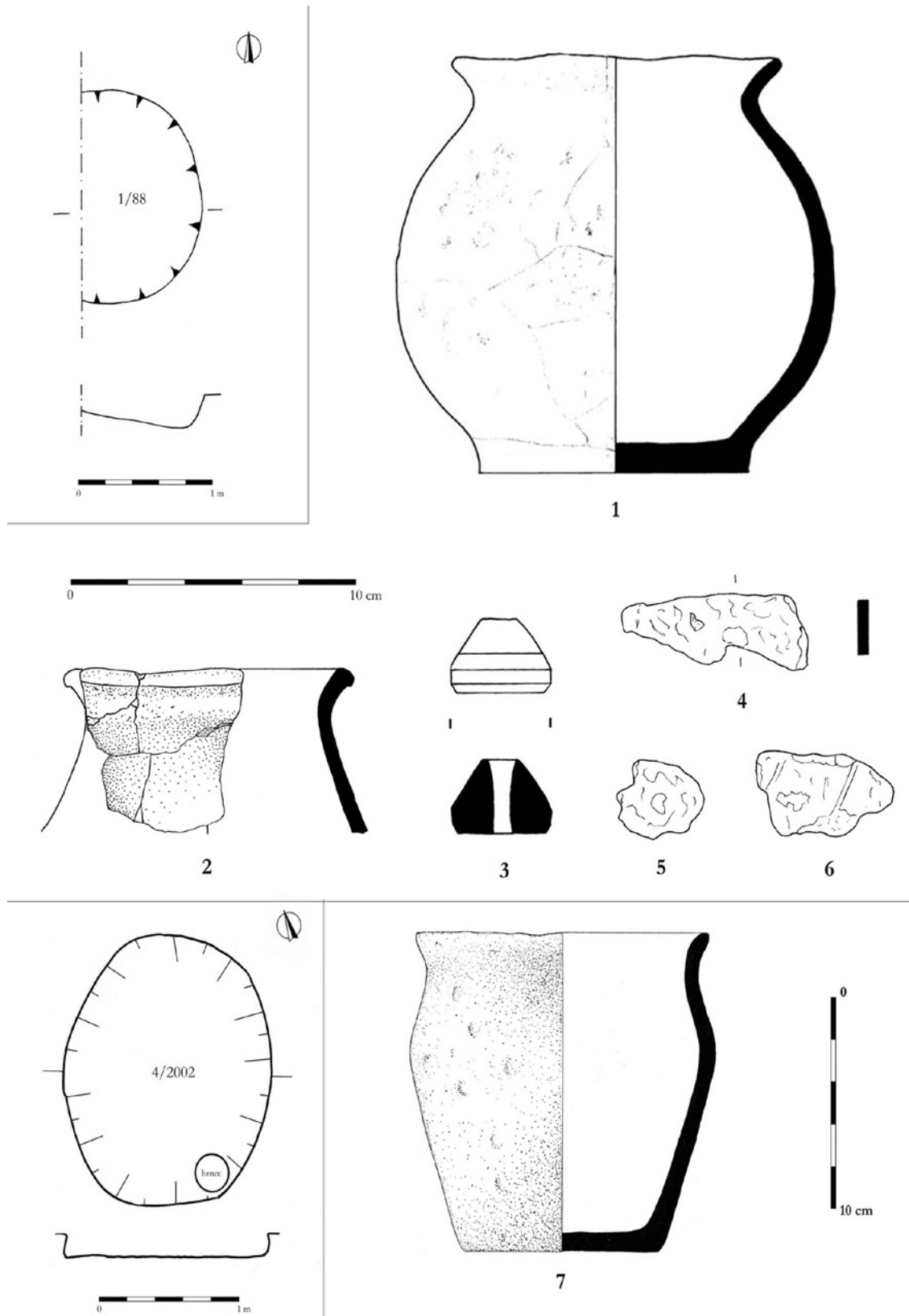

Obr. 4. Brno-Obřany „Hradisko“. Výzkum 1981. 1–11 chata 169, 12–16 příkop I1 sklo, 2–3 bronz, 4 železo, 5–16 keramika. Kresby: L. Dvořáková.
 Abb. 4. Brno-Obřany „Burgwall“. Grabung 1981. 1–11 Hütte 169, 12–16 Graben I1 Glas, 2–3 Bronze, 4 Eisen, 5–16 Keramik. Zeichnungen: L. Dvořáková.

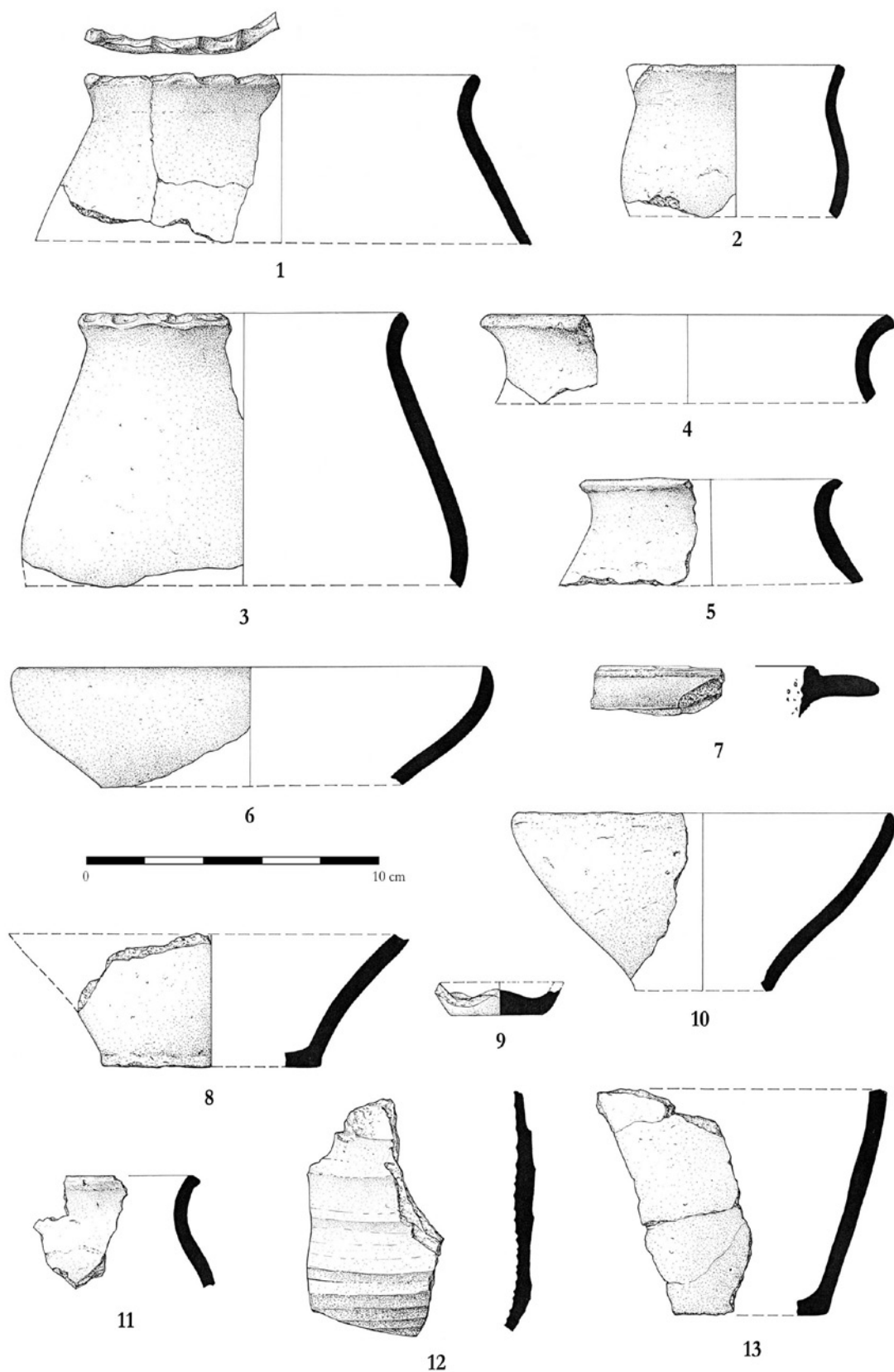
Obr. 5. Dědice u Vyškova. Objekt 1/83. 1–9 keramika, 10–11 kámen. Kresby: P. Gottvald.

Abb. 5. Dědice bei Vyškov. Objekt 1/83. 1–9 Keramik, 10–11 Stein. Zeichnungen: P. Gottvald.

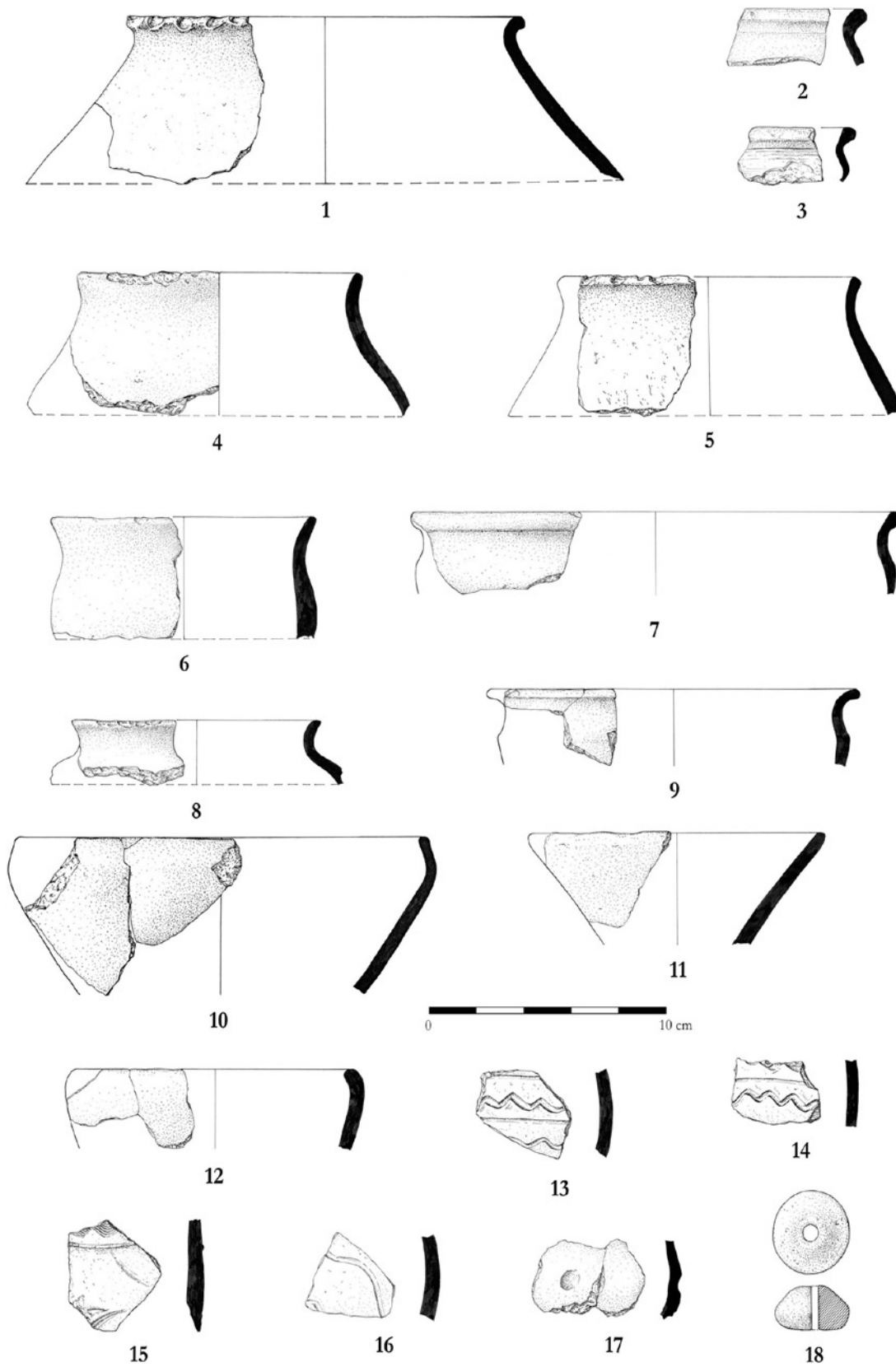
Obr. 6. 1–6 Vyškov „Marchanické pole před vodou“ – obj. 1/88, 7 Bořetice – obj. 4/2002. 1–3, 7 keramika, 4 železo, 5–6 mazanice. Kresby: 1–3 Z. Baarová, 4–6 autor, 7 L. Dvořáková.

Abb. 6. 1–6 Vyškov Fundstätte „Marchanické pole před vodou“ – Obj. 1/88, 7 Bořetice – Obj. 4/2002. 1–3, 7 Keramik, 4 Eisen, 5–6 Lehmewurf. Zeichnungen: 1–3 Z. Baarová, 4–6 Verfasser, 7 L. Dvořáková.

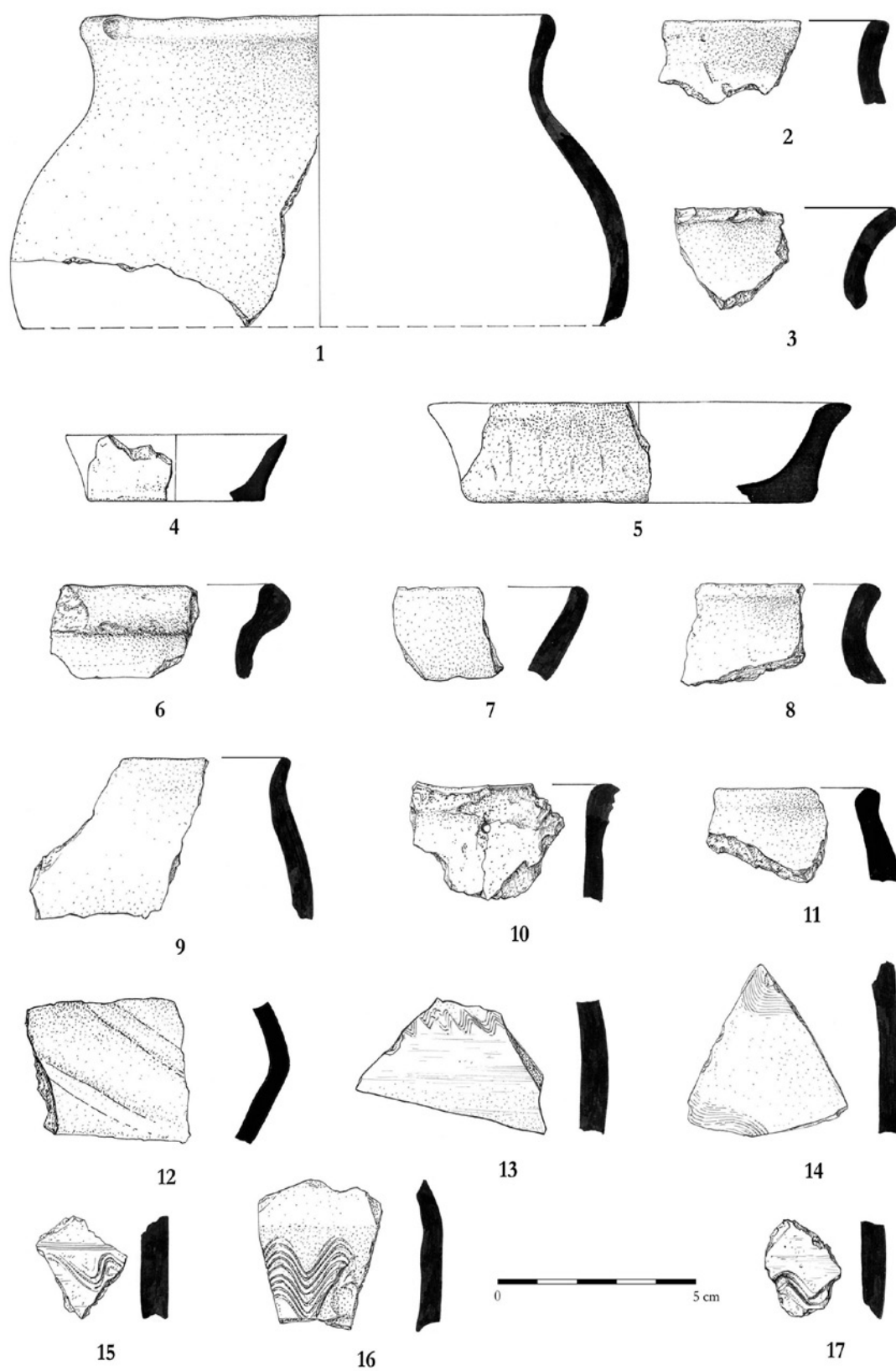
Obr. 7. Drnovice, ZŠ 1979. Nálezy z rozrušené kulturní vrstvy sídliště. Kresby: L. Dvořáková.

Abb. 7. Drnovice, Grundschule 1979. Funde aus der beschädigten Kulturschicht der Siedlung. Zeichnungen: L. Dvořáková.

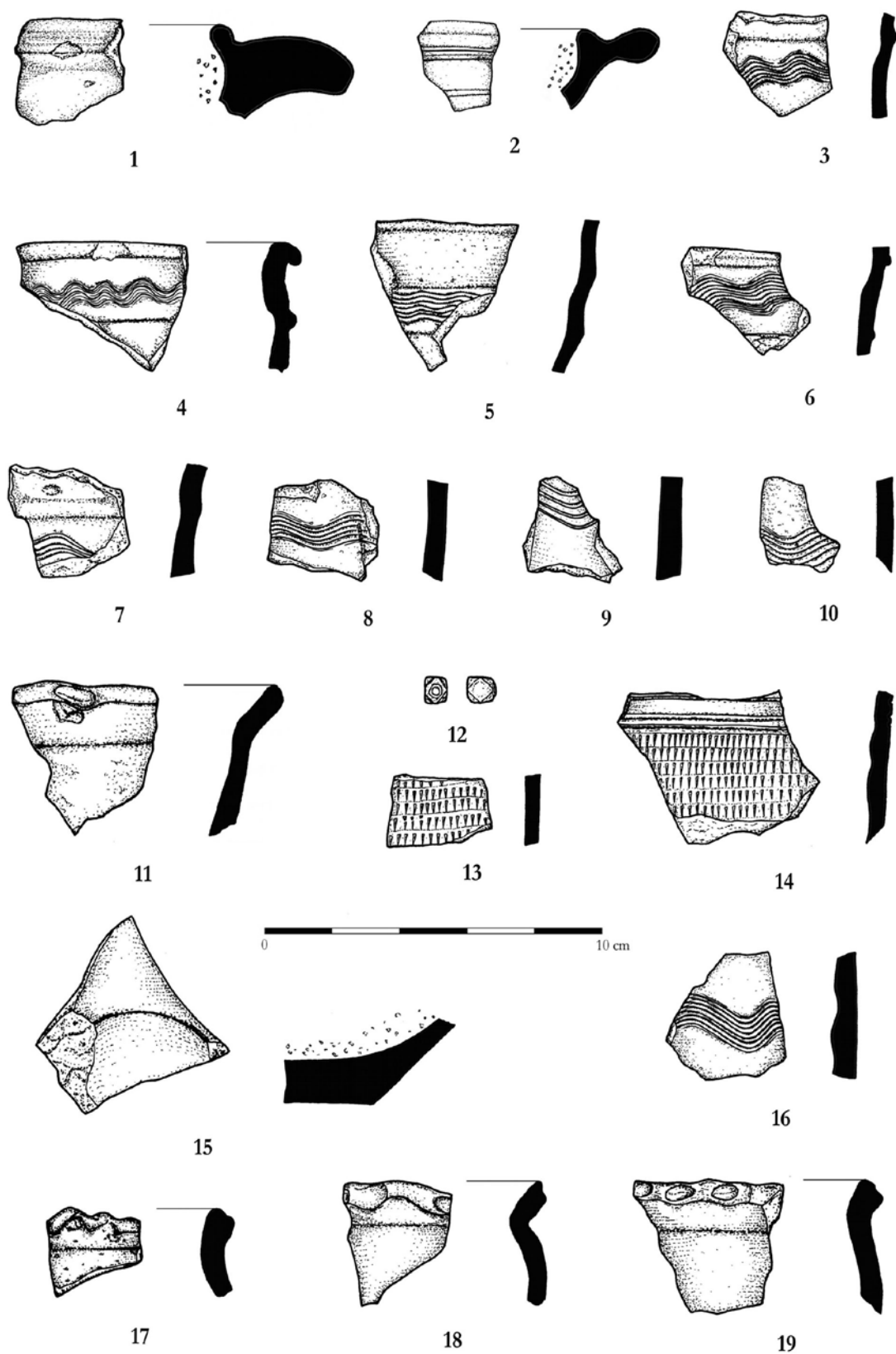

Obr. 8. Bořitov „Mezichlumi“. Nálezy z povrchových sběrů A. Štrofa 1983–1984. Kresby: L. Dvořáková.

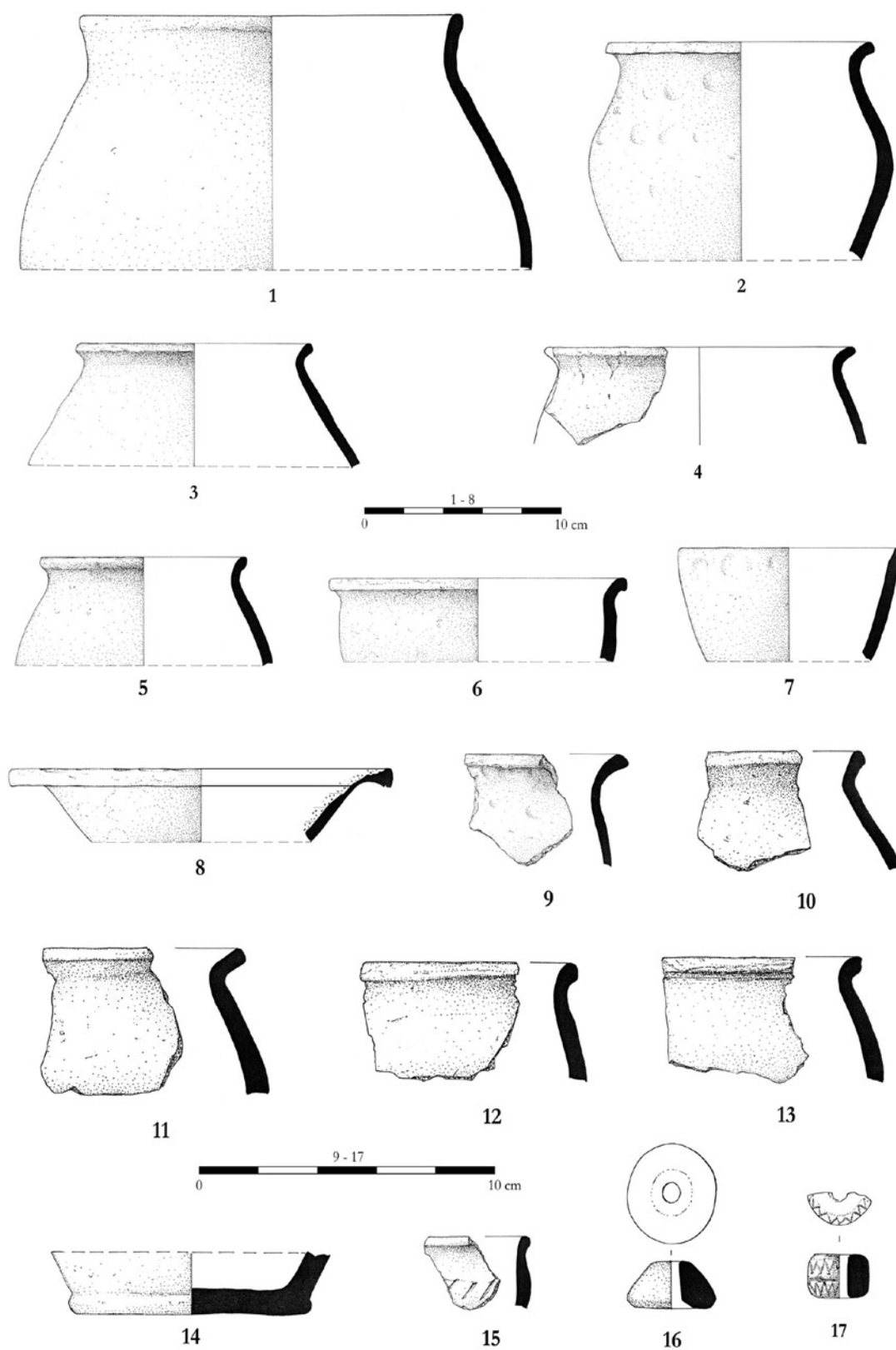
Abb. 8. Bořitov „Mezichlumi“. Funde aus Oberflächensammlungen A. Štrofa 1983–1984. Zeichnungen: L. Dvořáková.

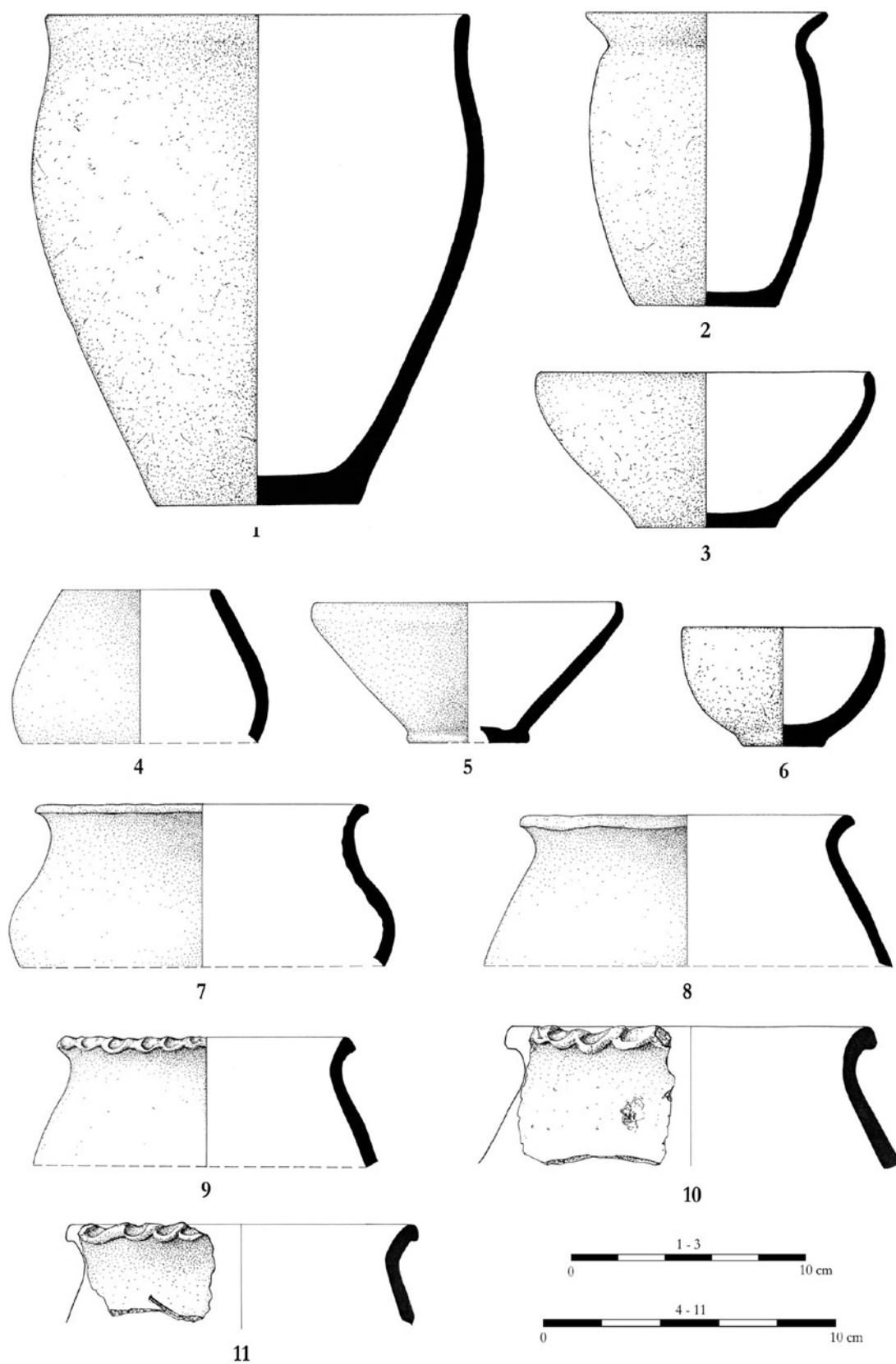
Obr. 9. Povrchové sběry z Blanenska. 1–4 Bořitov „U lysicka“, 5–7 Boskovice „u školního statku“, 8–17 Jabloňany. Kresby: L. Dvořáková.
 Abb. 9. Oberflächenansammlungen aus der Gegend um Blansko. 1–4 Bořitov „U lysicka“, 5–7 Boskovice „u školního statku“, 8–17 Jabloňany.
 Zeichnungen: L. Dvořáková.

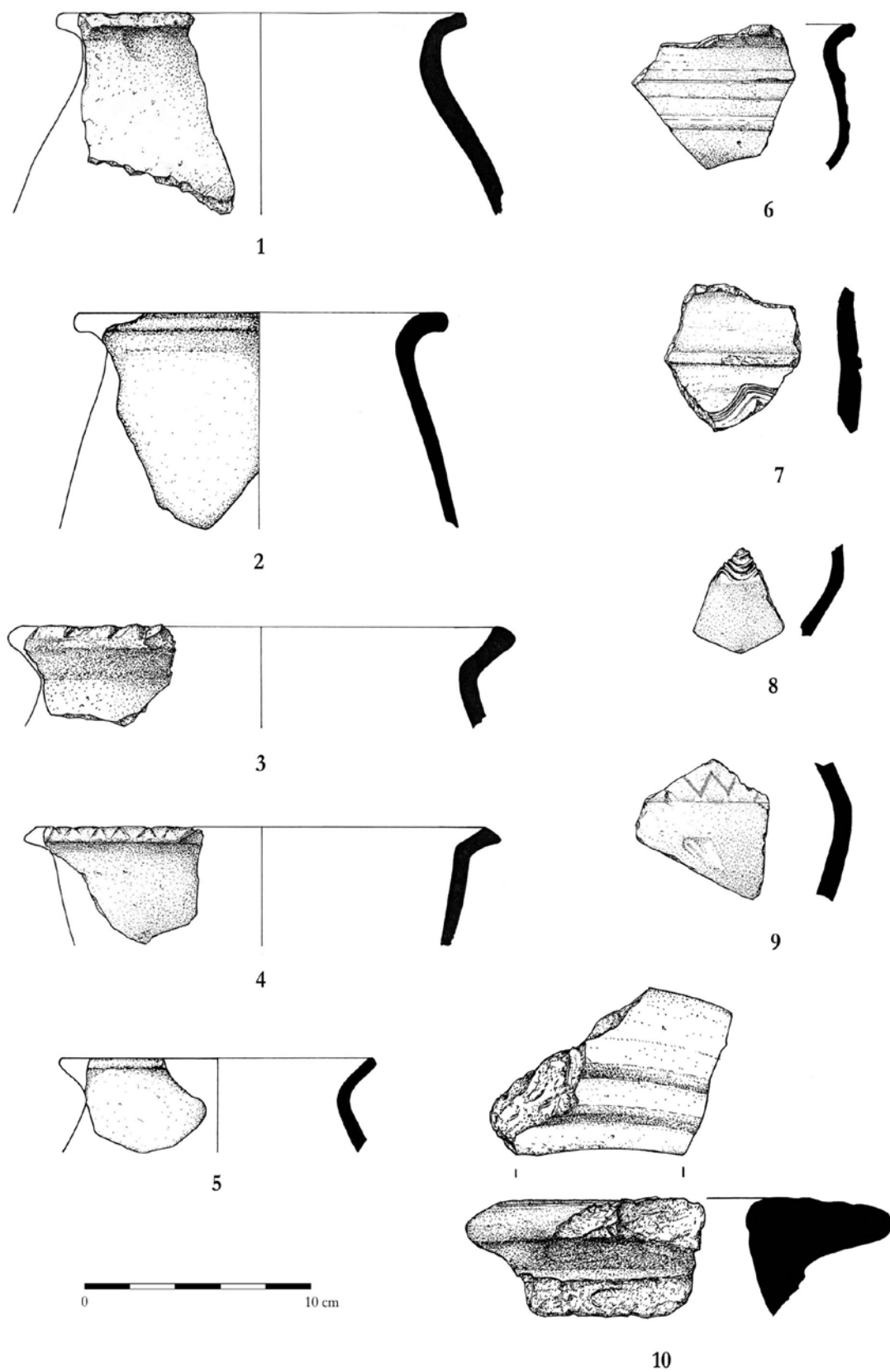
Obr. 10. Hrubá Vrbka. Povrchový sběr M. Ďuga 2005–2006. 1–11 trat' „Klínky“, 12–19 trat' „Za Bařinou“. Kresby: L. Melišová.
 Abb. 10. Hrubá Vrbka. Oberflächensammlung von M. Ďuga 2005–2006. 1–11 Flur „Klínky“, 12–19 Flur „Za Bařinou“. Zeichnungen: L. Melišová.

Obr. 11. Mohelno, hradisko „Skřipina“. Povrchové sběry V. Mikuláška. Výběr nálezů z kulturní vrstvy. 1–16 keramika, 17 sklo. Kresby: L. Dvořáková.
 Abb. 11. Mohelno, Burgwall „Skřipina“. Oberflächensammlung von V. Mikulášek. Fundauswahl aus der Kulturschicht. 1–16 Keramik, 17 Glas.
 Zeichnungen: L. Dvořáková.

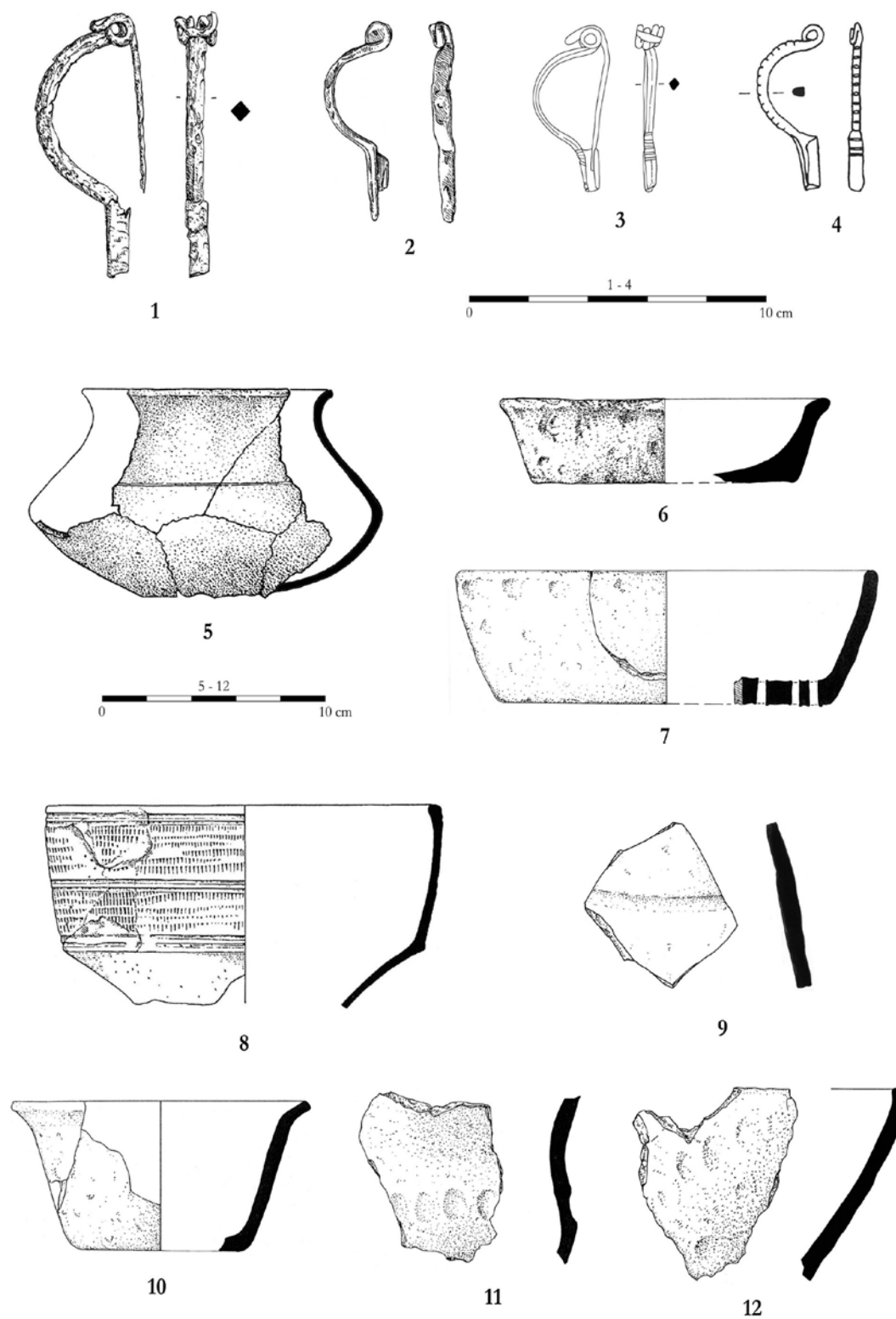

Obr. 12. Vícemilice. Výzkum I. Borkovského z roku 1941. Kresby: L. Dvořáková.
 Abb. 12. Vícemilice. Grabung von I. Borkovský von 1941. Zeichnungen: L. Dvořáková.

Obr. 13. Vícemilice. Povrchové sběry J. Skácela. Kresby: L. Dvořáková.

Abb. 13. Vícemilice. Oberflächensammlung von J. Skácel. Zeichnungen: L. Dvořáková.

Obr. 14. Výběr nálezů z pozdně římských sídlišť. 1 Rychtářov, 2 Podolí, 3 Ivančice, 4 Pustiměř, 5 Brno-Chrlice, 6 Kozojídky, 7 Tvarožná, 8–9 Šlapanice, 10 Velké Němčice, 11–12 Lanžhot. Kresby: 1, 6–7, 9–12 L. Dvořáková 2 podle Kos 2006, 3 autor, 4 Z. Baarová, 5 podle Dostál 1965, 8 podle Tejral 1999. Abb. 14. Fundauswahl aus spätrömischen Siedlungen. 1 Rychtářov, 2 Podolí, 3 Ivančice, 4 Pustiměř, 5 Brno-Chrlice, 6 Kozojídky, 7 Tvarožná, 8–9 Šlapanice, 10 Velké Němčice, 11–12 Lanžhot. Zeichnungen: 1, 6–7, 9–12 L. Dvořáková 2 nach Kos 2006, 3 Verfasser, 4 Z. Baarová, 5 nach Dostál 1965, 8 nach Tejral 1999.

dobu římskou objevil povrchovým sběrem v letech 2005–2006 M. Ďuga (obr. 10). Na všech těchto lokalitách se kromě pozdně římské germánské keramiky našly také zlomky římskoprovinciálních glazovaných mortarií. Další sídliště zlechovského horizontu zjistil M. Ďuga v roce 2002 při stavbě rybníka v Kozojídkách. V profilu stavební jámy se zde vyrýsoval rozsáhlý sídlištní objekt, z jehož výplně získal kus jeleního parohu a polovinu hrubé mísy s ven vytaženým okrajem (obr. 14: 6). Na Břeclavsku provedla Z. Trnáčková dvěma terénními sondami již v roce 1956 ověřovací výzkum s cílem přesnější lokalizace sídliště s keramikou typu Murga u Velkých Němčic (Trnáčková 1959). Výzkum přinesl nepatrné množství keramického materiálu doby halštatské, laténské a římské, který byl uložen v Moravském zemském muzeu v Brně. Mezi nálezy ze sondy II se mi podařilo vyčlenit několik střepů hrubé v ruce dělané keramiky, které potvrzují, že tato lokalita byla osídlena také v pozdním 4. století (obr. 14: 10). Staršími povrchovými sběry ze 60. let bylo potvrzeno osídlení z pozdní doby římské za štěrkovnou v Lanžhotě (obr. 14: 11–12) nebo již ve 20. letech 20. století v Brně-Chrlicích (obr. 14: 5; Dostál 1965). Několik nových poznatků přineslo studium archeologického materiálu ze starších výzkumů v depozitáři Moravského zemského muzea v Brně také o pozdněřímském osídlení okolí Brna. Mezi množstvím již publikovaného keramického na kruhu točeného zboží z inventáře hrnčířských pecí z Jiřkovic (Peškař 1988, 112–130, obr. 6–14) se nachází také několik okrajových zlomků velmi hrubé v ruce dělané keramiky (esovité hrnce s okraji zdobenými protlačovanými prstovými důlky, kónické mísky se zataženým okrajem). Dokladem pozdně římského osídlení ve Šlapanicích, trať „Široká pole“, je nejen polovina římskoprovinciální glazované dvojuché misovité nádoby zdobené klínovitými vrypky, ale také zlomek výdutě džbánu (?) s olivově zelenou glazurou (obr. 14: 8–9). Jiné sídliště se nachází na katastru nedaleké Tvarožné, kde byly ve 40. letech 20. století posbírány početné zlomky zdobené germánské keramiky ze starší doby římské a také několik málo typických hrubých v ruce dělaných střepů zlechovského horizontu včetně poloviny cedníku (obr. 14: 7). Neurčité doklady nových sídlišť zlechovského horizontu máme i ze Znojemska, například z Mackovic pochází z povrchových sběrů také zlomky mortarií (Vokáč 2002). Poměrně málo nálezů datovatelných do pozdní doby římské máme z Vysočiny. Výjimkou je hradisko „Skřipina“ u Mohelna na ostrožně nad řekou Oslavou, které v 50. letech 20. století svou povrchovou prospekci objevil V. Mikulášek (Droberjar 2002, 185). Podařilo se mu najít poměrně reprezentativní inventář pozdně římské etapy osídlení, a to velké fragmenty hrubých v ruce dělaných hrnců esovité profilace, kónických misek, přeslen i okraj glazovaného mortaria nebo černý masivní skleněný korálek s červeným pruhem a bílými klikatkami typu Tempelmann-Maczyńska 300b (obr. 11).

Z Vyškovska je nutno zmínit sídliště ve Vícemilicích, rozkládající se kolem zaniklé cihelny v polních tratích „Toufárna“ a „Zadní Půllány“. Po záchranných akcích M. Chleboráda z počátku 20. století a drobném výzkumu F. Kalouska z roku 1933 přinesl nejvýznamnější terénní poznatky archeologický výzkum I. Borkovského z roku 1941 (Kalousek – Pernička 1956). Z jeho výzkumu pocházejí také přesvědčivé doklady existence osady na přelomu 4. a 5. století reprezentované typickým keramickým inventářem (obr. 12). O potvrzení tohoto datování se zasloužil svými dlouholetými amatérskými sběry v průběhu 90. let

J. Skácel (obr. 13). V Pustiměři byla na levém břehu Melického potoka v roce 1983 výkopem pro melioraci narušena sídlištní kulturní vrstva, z níž O. Šedo (1993, 113) získal kromě zlomků mladořímské keramiky také drobnou bronzovou sponu se šikmo rýhovaným lučíkem a odlomeným vinutím a jehlou (obr. 14: 4), kterou můžeme zařadit k drobnějším variantám spon s obdélníkovitou nožkou. Analogie datovatelné do první poloviny 4. stol. najdeme na pohřebišti v Kostelci na Hané (Peškař 1972, 124, Abb. 37: 1–2, 8); tyto exempláře však mají poněkud odlišnou výzdobu lučíku formou jemného rytí. Shodnější typ výzdoby najdeme spíše v oblasti severokarpatské skupiny na železném protějšku s protáhlým a zašpičatělým zachycovačem z hradisku ve Vyšném Kubíně (Pieta 1999, Abb. 11: 7). V tomto prostředí ji K. Pieta (1999, 182) přiřazuje k typickým nálezům dobrodzienské skupiny pozdněřímské fáze C3/D1. Výzdobně i tvarově naprosto shodný exemplář k nálezu z Pustiměře tak najdeme spíše v kostrovém hrobě 9 na pohřebišti v Břeclavi–Libivě (Macháček – Klanicová 1997, Abb. 2: 8). Zde ji autoři výzkumu označují jako samostřilovou sponu typu Prag a datují v souladu s celým nálezovým kontextem pohřebiště do druhé třetiny 5. století (Macháček – Klanicová 1997, 60). Amatérským průzkumem okolí hradu Kuchlova (k. ú. Rychtářov) pomocí detektoru kovů byla na podzim 2005 nalezena a následně odevzdána do Muzea Vyškovska masivní železná jednodílná spona s pevným zachycovačem.⁵ Tvar její nožky je obdélníkovitý, průřez lučíku kosočtverečný (obr. 14: 1). Představuje poměrně charakteristickou variantu velkých pozdně římských spon přechodného období mezi dobou římskou a stěhováním národů (Kolník 1965, 216; Peškař 1972, 124; Tejral 1990, 23). Najdeme je tedy na pozdních žárových pohřebištích – například v Kostelci na Hané (Peškař 1972, Abb. 41: 2–3, 5, 8) nebo v Očkově (Kolník 1965, obr. 9: 1–2, 13: 6, 8, 15: 13) a na mnoha sídlištních zlechovského horizontu – v chatě VII v Mikulčicích (Peškař 1972, Abb. 42: 8; Tejral 1990, Abb. 9: 1), v chatě 2/80 z Mušova (Tejral 1990, Abb. 10: 1), v hliníku 70/65 ze Zlechova (Hrubý 1967, obr. 214: 2), v obj. 111/91 a 34/89 v Bratislave–Dúbravke (Elschek 2004, Abb. 7: 2, 9: 2) nebo v Pobedimi – Dolné Pole (Kolník 1965, obr. 9: 16, 15: 6) a také na římské pohraniční stanici na Děvině (Plachá – Pieta 1986, Abb. 5: 9, 15). Z dosud nepublikovaných exemplářů pozdněřímských spon je nutno zmínit také bronzovou sponu s obdélníkovitou nožkou zdobenou několika žlábkami na nožce (obr. 14: 3), která byla za neznámých okolností nalezena v trati „Lampartka“ u Ivančic (Čížmář 1989, 159). Množství podobných spon charakteristických pro konec 3. stol. a první polovinu 4. století najdeme zejména na pohřebišti v Kostelci na Hané (Peškař 1972, 122–125, Taf. 37–38).

ZHODNOCENÍ

V současnosti známe z celého území Moravy 179 lokalit (bez zahrnutí lokalit pouze s ojedinělými nálezy římských mincí), které můžeme bez problémů datovat do pozdní doby římské, tj. v pojetí stupňů C2–C3/D1 (obr. 1). Z tohoto počtu je 34 pohřebišť a 17 lokalit s ojedinělými nálezy (převážně spon), zbytek představují sídliště. Více než polovina dokladů osídlení z tohoto období se koncentruje na jižní Moravě (Jihomoravský kraj a Třebíčsko), přesně 51,4 % lokalit (obr. 2). Pomineme-li pohřebiště,

5 Za možnost publikovat tento nález děkuji Mgr. Z. Holubové.

kteřá povětšinou stejně končí svoji existenci do poloviny 4. století, představují nosnou základnu tzv. zlechovského horizontu sídliště. Ta jsou zakládána téměř výhradně v nížinných polohách nacházejících se na mírných svazích a prvních terasách řek do 300 m n. m.; z výše položených území známe hlavně jednotlivé nálezy římských mincí. Z tohoto pohledu je výjimečnou oblastí Blanensko, kde je poměrně uzavřená enkláva železářských sídlišť v polohách mezi 330–460 m n. m., zpracovávajících místní výchozy železné rudy. Osídlení výšinných poloh v nížinách je zase záležitostí spíše nárazovou jakožto útočiště (nepochybně v souvislosti s pohybem migračních proudů stěhování národů). Celkový charakter osídlení pozdní doby římské na jižní Moravě je možno hodnotit jako rozptýlený. Hustější koncentrace lokalit na malém území zaznamenáváme v okolí Prostějova, Olomouce a na Uherskohradištsku podél toku Olšavy. Z hlediska hodnoty a vyváženosti archeologických pramenů není situace příliš příznivá. Většina nálezů pochází z povrchových sběrů nebo drobných záchranných akcí, které přinesly odkryv jednotlivých sídlištních objektů. Významnější sídliště co do územního rozsahu a množství vykopaného arch. materiálu bylo od doby objevení sídliště ve Zlechově (Hrubý 1967; Zeman 2006) prozkoumáno pouze v Olomouci-Slavoníně, a to v několika polních tratích v souvislosti s výstavbou obchodní a průmyslové aglomerace na západním okraji města (Kalábek 2006, 438–442). Archeologický inventář sídlištních objektů z pozdní doby římské není příliš pestrý, ve většině případů obsahují výhradně hrubou v ruce dělanou keramiku, která je někdy doprovázena šedou na kruhu točenou jířikovickou nebo římskoprovinciální glazovanou keramikou. Z drobné industrie jsou chronologicky citlivější železné spony s obdélníkovitou nožkou, pozdní deriváty spon s podvázanou nožkou a parohové hřebeny s trojúhelníkovitou nebo omegovitou rukojetí.

LITERATURA

- Čížmář, M. 1989: Doba laténská a římská, doba stěhování národů. In: Belcredi, L. (ed.): Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov, 141–168. Brno
- Čížmář, M. 2002: Brno-Obřany „Hradisko“ 1981–1982, NZ č. j. 4/2002 uložen na ÚAPP Brno.
- Čížmář, M. – Geisler, M. – Rakovský, I. – Svoboda, J. 1983: Rettungsgrabung auf Hradisko in Brno-Obřany (Bez. Brno-město), PV 1981, 40–41. Brno.
- Čížmář, Z. 2006: Dobšice (okr. Znojmo), PV 47, 163. Brno.
- Dostál, B. 1965: Nálezy z doby římské a stěhování národů z Chrlic, SPFFBU E 10, 363–364.
- Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Elschek, K. 2004: Siedlungslandschaft des 4. Jhs. n. Chr. nördlich von Carnuntum im Lichte von systematischer Prospektion und Grabung, ŠZ 36, 239–255.
- Elschek, K. 2005: Bratislava – Devínska Nová Ves, objekt 3/1996 a Láb (okr. Malacky), objekty 1–2/1997, Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia 15, 255–274.
- Geislerová, K. – Vitula, P. 1995: Brno – ul. Příkop, International Business Centrum. Závěrečná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu, NZ č. j. 2/95 uložen na ÚAPP Brno.
- Hlava, M. 1999: Doba římská. Doba stěhování národů. In: Boskovice od pravěku do konce 20. století, 34–42. Boskovice.
- Horálková, P. 1994: Slavkov-Cutisin. NZ č. j. 63/94 uložen na ÚAPP Brno.
- Hrubý, V. 1967: Sídlíště z pozdní doby římské ve Zlechově, AR XIX, 643–658, 669.
- Jahn, M. 1942: Ein bedeutsamer germanischer Fund aus Brünn-Obersess, ZML, NF II, 99–107.
- Jelínková, D. 1983: Zachraňovací výzkum na katastru obce Pasohlávky, PV 1981, 73. Brno.
- Kalábek, M. 2006: Germánské osídlení Olomouce. In: Droberjar, E. – Lutovský, M. (eds.): Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení“, 431–450. Praha.
- Kalousek, F. – Perníčka, R. M. 1956: Die römerzeitliche Siedlung bei Vicemilice in Mähren, SPFFMU E 1, 42–90.
- Klíma, B. 1989: Nový výzkum na Hradišti ve Znojmě (okr. Znojmo), PV 1986, 53–54. Brno.
- Klíma, B. – Šašinka, Z. – Čermáková, P. 2001: Znojmo (okr. Znojmo), PV 42, 263–268. Brno.
- Kolník, T. 1965: K typologii a chronologii niektorých spôn z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku, SIArch XIII, 183–236.
- Kos, P. 2006: Podolí (okr. Brno-venkov), PV 47, 167. Brno.
- Kováčik, P. – Veselá, P. – Zübek, A. 2003: Podivín (okr. Břeclav), PV 44, 243. Brno.
- Ludíkovský, K. 1978: Sídlíště z mladší doby římské v Pamětnicích (okr. Blansko), PV 1976, 50–51. Brno.
- Ludíkovský, K. – Součopová, V. 1981: An extensive iron-setting centre of the Late Roman Period at Sudice, Malá Haná region (Moravia). In: Archaeological News in the Czech Socialist Republic, 129–131. Praha–Brno.
- Macháček, J. – Klanicová, E. 1997: Die Gruber aus der Völkerwanderungszeit in Břeclav – Libívá. In: Tejral, J. – Friesinger, H. – Kazanski, M. Hrsg.: Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donaauraum, 57–65. Brno.
- Mikulková, B. 2006: Vyškov (okr. Vyškov). Legerní pole – průmyslová zóna. In: Výroční zpráva 2005, 32–33. Brno.
- Nekvasil, J. 1958: Zjištění nového sídliště v Jabloňanech, okr. Boskovice, PV 1958, 101–102. Brno.
- Parma, D. 2004: Brno (k.ú. Ivanovice, okr. Brno-město), PV 45, 183. Brno.
- Peškař, I. 1972: Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha.
- Peškař, I. 1973: Nálezy keramiky z pozdní doby římské v Bořitově (okr. Blansko), PV 1972, 50. Brno.
- Peškař, I. 1988: Hrnčířské pece z doby římské na Moravě, PA LXXIX, 106–169.
- Pieta, K. 1999: Anfänge der Völkerwanderungszeit in der Slowakei (Fragestellungen der zeitgenössischen Forschung). In: Tejral, J. – Pilet, Ch. – Kazanski, M. dir.: L'Occident romain et l'Europe au début de l'époque des Grandes Migrations, 171–189. Brno.
- Plachá, V. – Pieta, K. 1986: Römerzeitliche Besiedlung von Bratislava-Děvín, AR XXXVIII, 339–357, 457–458.
- Přichystal, M. 2005: Brno (k.ú. Ivanovice, okr. Brno-město), PV 46, 268. Brno.
- Staňa, Č. 1970: Poznámky k počátkům doby stěhování národů na Moravě, PA LXI, 536–556.
- Šedo, O. 1985: Průzkumy archeologických lokalit v okrese Vyškov, PV 1983, 98–100. Brno.

- Šedo, O. 1989: Nálezy zachráněné při sledování stavebních akcí na Vyškovsku (okr. Vyškov), PV 1986, 106–107. Brno.
- Šedo, O. 1991: Záchranné akce a průzkumy v severní části okresu Vyškov, PV 1988, 75–76. Brno.
- Šedo, O. 1993: Význam sběrů a záchranných akcí pro poznání sídlišť z doby laténské a římské v prostoru Vyškovské brány. In: 100 let muzejní práce na Vyškovsku 1893–1993, 111–118. Vyškov.
- Šedo, O. 2000: Doba římská a doba stěhování národů. In: Čížmář, M. – Geislerová, K. – Unger, J.: Ausgrabungen 1993–1998, 51–58. Brno.
- Štrof, A. 1985: Übersicht neuer Lokalitäten und Funde in der Boskovicer Furche (Bez. Blansko), PV 1983, 91–98. Brno.
- Tejral, J. 1975: Die Probleme der späten römischen Kaiserzeit in Mähren, Studie AÚB III/2. Praha.
- Tejral, J. 1982: Morava na sklonku antiky. Praha.
- Tejral, J. 1985: Naše země a římské Podunají na počátku doby stěhování národů, PA LXXVI, 308–397.
- Tejral, J. 1989: K otázce pozdně římských sídlišť „zlechovského typu“, ČMMZ, vědy společenské LXXIV, 77–88.
- Tejral, J. 1990: Archäologischer Beitrag zur Erkenntnis der völkerwanderungszeitlichen Ethnostrukturen nördlich der mittleren Donau. In: Friesinger, H. – Daim, F.: Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern, Teil 2, 9–87. Wien.
- Tejral, J. 1998: Die Besonderheiten der germanischen Siedlungsentwicklung während der Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Mähren und ihr Niederschlag im archäologischen Befund. In: Leube, A. Hrsg.: Haus und Hof im östlichen Germanien, 181–207. Bonn.
- Tejral, J. 1999: Archäologisch-kulturelle Entwicklung im norddanubischen Raum am Ende der Spätkaiserzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit. In: Tejral, J. – Pilet, Ch. – Kazanski, M. dir.: L'Occident romain et l'Europe au début de l'époque des Grandes Migrations, 205–271. Brno.
- Trnáčková, Z. 1959: Laténské a římské sídliště u Velkých Němčic, PV 1956, 39–41. Brno.
- Trnáčková, Z. 1960: Žárové pohřebiště z pozdní doby římské v Šaraticích, PA LI, 561–609.
- Varsik, V. 2005: Bratislava-Trnávka, „Zadné“, objekt 44, Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia 15, 275–292.
- Vitula, P. 1995: Vyškov – Letní pole. Plynovod Brno – Vyškov. rukopis NZ č.j. 14/95 uložen na ÚAPP Brno.
- Vlach, M. 2006: Nové sídlištní nálezy z mladší a pozdní doby římské ze Sudoměřic, rukopis bakalářské diplomové práce, uložen na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Vokáč, M. 2002: Mackovice (okr. Znojmo), PV 43, 235. Brno.
- Zeman, T. 2006: Sídliště z pozdní doby římské ve Zlechově. Stav zpracování, východiska a cíle projektu. In: Droberjar, E. – Lutovský, M. (eds.): Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltické, germánské a časně slovanské osídlení, 451–469. Praha

Mgr. Tomáš Zeman, Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Brně, nám. Svobody 8, 602 00 Brno

K tisku doporučil doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.

ZUSAMMENFASSUNG

Neue Siedlungsfunde des sog. Horizonts Zlechov in Südmähren

Die Periode der späten Römerzeit stellt für den Horizont der Markomannenkriege die ausgeprägteste Schicht an Siedlungsfunden in Mähren dar. Diese wurden von J. Tejral in mehreren Studien ausgegliedert und definiert (1975; 1982; 1985; 1990; 1998; 1999), wobei er ihren abschließenden Siedlungshorizont (Stufe C3/D1) als sog. Typ Zlechov bezeichnete (*ibid.* 1989). Die späte Römerzeit wird jedoch auch gegenwärtig noch in einer breiteren Zeitspanne verstanden, d.h. einschließlich des jüngeren Abschnitts der jüngeren Römerzeit, der Stufe C2, die immer noch keine klar abgrenzbare archäologische Substanz hat. Dieser Zustand rührt daher, daß es nicht möglich ist, eine detailliertere Chronologie der germanischen, auf der Scheibe gedrehten sog. Jiřkovicer Keramik ebensowenig wie eine Uniformität der groben, handgefertigten Keramik auszuarbeiten. Diese Komponenten bilden nämlich die Grundsubstanz der Siedlungsobjekte des 4. Jahrhunderts.

Ziel des Beitrages ist es, die in den letzten 25 Jahren steigende Anzahl der Siedlungen aus der späten Römerzeit zu erfassen (heute stehen uns um die 30 % mehr Fundorte zur Verfügung). Dabei handelt es sich einerseits um durch archäologische Rettungs- und Oberflächengrabungen neu entdeckte Fundorte, und andererseits um „neu“ identifizierte Fundorte älterer Grabungen, die in den Depositarier der Museen aufbewahrt werden.

Die bedeutendsten Entdeckungen wurden durch die Freilegung von Teilen einiger spätrömischer Siedlungen in Südmähren gemacht. Die größte von ihnen ist die Siedlung in Brno-Ivanovice mit 25 Objekten einschließlich Hütten mit einer Sechspfahl-Konstruktion; Wohnobjekte gleichen Typs wurden auch in Podolí und an einem Burgwall in v Brno-Obřany freigelegt (*Abb. 4: 1–11*). In Brno-Zábrdovice wurden in der Přikop-Straße außer dem Teil eines eingetieften Objektes (*Abb. 3: 1–8*) in der Kulturschicht Samenhüllen von Weinreben entdeckt. Ein Siedlungsausschnitt, der wahrscheinlich noch die Mitte des 5. Jahrhunderts erlebte, wurde in Sudoměřice untersucht. Eine Siedlungskonzentration existiert offenbar auch in Vyškov und seiner nächsten Umgebung, mehrere Siedlungsobjekte einschließlich Hütten mit Pfahlkonstruktion wurden beim Bau der Autobahn D1 bei Dědice auf dem Legerní-Feld in der Flur „Letní pole“ (Sommerfeld) (*Abb. 5*) und in Vyškov-Marchanice (*Abb. 6: 1–6*) oder bei den Objekten der Grundschule in Drnovice (*Abb. 7*) ausgegraben. Eine systematische Grabung in Znojmo-Hradiště brachte neben einer großmährischen Siedlung auch die Entdeckung von 2 eingetieften germanischen Hütten und einer Siedlungsgrube mit charakteristischem Keramikinventar und einem Geweihkamm. Einzelne Objekte wurden auch in der Gegend von Břeclav entdeckt, beispielsweise in Bořetice (*Abb. 6: 7*), Pasohlávky oder in Podivín.

Gewichtige Ergebnisse lieferte auch die Oberflächenprospektion. Durch das Verdienst von A. Štrof wurde in der Gegend von Blansko ein ganzes Siedlungsnetz entdeckt, das sich auf die Bearbeitung des lokalen Eisenerzes spezialisiert hatte – Bořitov (*Abb. 8, 9: 1–4*), Boskovice (*Abb. 9: 5–7*), Knínice bei Boskovice, Jablonany (*Abb. 9: 8–17*), Sudice, Pamětice, Drvalovice u.a. In der Gegend von Hodonín wurden durch Sammlungen auch mehrere Fundstätten entdeckt – Svatobořice, Dubňany, Čejč, Hrubá Vrbka (*Abb. 10*) oder Kozojídky (*Abb. 14:6*);

in der Gegend von Břeclav Siedlungen wie Velké Němčice (*Abb. 14: 10*) und Lanžhot (*Abb. 14: 11–12*), in der Gegend von Znojmo beispielsweise Mackovice. In der späten Römerzeit intensiv besiedelt wurde die Gegend von Vyškov, wie etwa die älteren Grabungen von I. Borkovský und die Sammlungen von J. Skácel in Vícemilice (*Abb. 12–13*), oder die Fibelfunde aus Pustiměř (*Abb. 14: 3*) und von der Burg Kuchlov im Katastergelände Rychtářov (*Abb. 14: 1*) aufzeigen. In den Depositarien des Mährischen Landesmuseums in Brno wurden Belege dafür gefunden, daß altrömische Siedlungen in Šlapanice und Tvarožná bis zur späten Römerzeit überlebt haben (*Abb. 14: 7–9*). Wichtig sind ebenfalls V. Mikulášeks ältere Sammlungen vom Burgwall „Skřipina“ bei Mohelno (*Abb. 11*), die eine Verlagerung der Besiedelung auch in höhere Lagen der Böhmischo-mährischen Höhe am Ende der Römerzeit andeuten.

Insgesamt sind uns auf dem gesamten Gebiet Mährens 179 Fundorte bekannt (außer vereinzelt Funden römischer Münzen), die in die späte Römerzeit der Stufen C2–C3/D1 datierbar sind; ganze 51,4 % der Fundstätten befinden sich in Südmähren (*Abb. 1–2*). Davon sind 34 Gräberfelder und 17 Fundstätten mit Einzelfunden (überwiegend Fibeln), der Rest stellt Siedlungen dar. Die Besiedelung der späten Römerzeit hat den Charakter der Streuung und wird durch Niederungssiedlungen in der Nähe von Wasserläufen bis zu 300 m. ü. M. repräsentiert, Höhenlagen sind Ausnahmefälle und als Zufluchtsorte besetzt. Das archäologische Inventar der untersuchten Siedlungsobjekte aus der späten Römerzeit ist nicht sonderlich bunt, in den meisten Fällen enthalten sie ausschließlich grobe, handgefertigte Keramik, die bisweilen von grauer, auf der Scheibe gedrehter Jiřkovicer oder provinzialrömischer glasierter Keramik ergänzt wird. Von der Kleinindustrie sind Eisenfibeln mit rechteckigem Fuß, späte Derivate von Fibeln mit abgebundenem Fuß und Geweihkämme mit dreieckigem oder omegaförmigen Griffplatten chronologisch sensibler.